

sosyal bilimler dergisi
social sciences journal

Cilt / Volume: 6 • Sayı / No: 2 • Kasım/November 2016 ISSN 2146-6181

İçindekiler / Contents

ÖZGÜN MAKALE / ORIGINAL PAPERS

- **Grev Tehdidi Olmayan Toplu Pazarlıkta Rubeinstein Pazarlık Modeli: Türkiye’de Cam Sektörü Örneği**
Rubeinstein Negotiation Model in Collective Bargaining with No Strike Threat: Sample of Glass Sector in Turkey.....4-36
Kerem Çolak - Alper Şevket Koç

- **Ishmael Reed’s *Mumbo Jumbo* as Neo- Hoodoo Detective Fiction: A Bhabhaesque Mimicry of Mimetic Eurocentric Representation**.....37-60
Zohreh Ramin - Farshid Nowrouzi Roshnavand

- **Sağlık ve Medya İlişkiseliliğinde (Eleştirel) Medya Sağlık Okuryazarlığı Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme**
An Evaluation on the Concept of (Critical) Media Health Literacy in Health and Media Relationship61-84
Elif Küçük Durur

- **KİTAP İNCELEMESİ / BOOK REVIEW**
Childhood in a Global Perspective by Karen Wells.....85-88
Hasankar Adhikari

Grev Tehdidi Olmayan Toplu Pazarlıkta Rubeinstein Pazarlık Modeli: Türkiye’de Cam Sektörü Örneği

Kerem ÇOLAK

Kocaeli Üniversitesi, Kandıra MYO

Alper Şevket KOÇ

Kocaeli Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü

Öz

Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde çeşitli nedenlerle hükümetler tarafından alınan grev ertelemeleri kararları ile grev tehdidini ortadan kaldırmaktadırlar. Literatürde bilinen işçi sendikasının grev tehdidine karşılık işveren sendikasının lokavt tehdidi ile dengelenen pazarlık masası grev erteleme kararı ile bozulmaktadır. Pazarlık yapısını oyun teorisi yardımıyla açıklayan Rubeinstein modeli bu güç dengesizliği nedeniyle aksak bir oyun yapısına bürünmektedir. Dolayısıyla modelin yeniden grev tehdidi olmaksızın yapılandırılması gerekmektedir. Bu makalede Rubeinstein Pazarlık Modeli grev tehdidi olmaksızın yeniden yapılandırılmış ve model bir Nash dengesinin olup olmadığı Cam Sektöründe yapılan toplu pazarlıklar analiz edilerek test edilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Toplu Pazarlık, Rubeinstein Pazarlık Modeli, Nash Dengesi

Giriş

Günümüz toplu pazarlıklarında işçi ve işveren sendikaları pazarlık masasında karşı karşıya gelir ve en bilinen stratejileri ile ücret pazarlığı yaparlar. Stratejilerin yanında ayrıca her iki tarafın bir de tehdit unsuru bulunmaktadır. Her iki tarafta tam bilgiye ve aynı koşullara sahip dengeli bir pazarlık sürecine girerler ve toplu pazarlığın sonunda da toplu iş sözleşmesi ile ücret artışını bağtılarlar.

Bu süreç oyun teorisyenlerinin de ilgisini çekmiş ve ücret pazarlıkları araştırma konusu olmuştur. Nash, Kalai ve Smorodonsky, Stahl, Rubinstein pazarlık konusunda modeller geliştirmişler ve pazarlık sürecini modellemişlerdir. Bu modellemeyi yaparken kusursuz bir pazarlık sürecini öngörmüşler ve pazarlık sürecinde Nash Dengesinin varlığını araştırmışlardır.

Ancak süreç az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bu şekilde kusursuz bir pazarlık sürecini ortaya koyamamaktadır. Çünkü hükümetler sürece etki edebilmekte pazarlık gücünü ve pazarlık dengesini etkileyebilmektedirler. Özellikle hükümetlerin grev erteleme kararları pazarlık masasının dengesini işçi sendikası aleyhine bozarken sürecin çıktılarının da işveren sendikası lehine sonuçlanmasına neden olmaktadır.

Bu çalışmada grev tehdidinin ortadan kaldırılması sonrası pazarlık sürecinin Rubinstein Pazarlık Modeline göre yeniden yapılandırılması ortaya konarken aynı zamanda Nash Dengesinin varlığı araştırılacaktır. Nash dengesini ve modelin çalışabilirliğini değerlendirmek için cam sektöründe yapılan 2008-2014 yılları arasındaki dört toplu pazarlık süreci analiz edilecektir.

Güç dengesinin grev tehdidine karşılık lokavt tehdidi ile karşılandığı simetrik durum yerine grev erteleme kararları ile “var gibi” görülen grev tehdidinin ortaya çıkardığı asimetrik durumun meydana getirdiği güç dengesizliğinin yeniden matematiksel olarak modellenmesi temel amaçtır. Elde edilen modelin uygulamaya

konarak seçilen yıllarda sonuçlarının analiz edilmesi de modelin pazarlık sürecinin değerlendirmesine yardımcı olacaktır.

Bu aşamada seçilen yıllarda 2008 ve 2014 yıllarında grev erteleme kararı alınmış olmasına karşılık 2010 ve 2012 yıllarındaki toplu pazarlıklarda grev erteleme kararı alınmadan toplu pazarlıklar sonuçlanmış ve toplu iş sözleşmesi ile bağlanmış yıllar analiz edilmiştir.

Buna göre yapılan analizlerin ışığında, grev erteleme kararı alınan 2008 ve 2014 yıllarında revize edilen modele paralel sonuçlar alınırken benzer bir şekilde erteleme kararı alınmayan 2010 ve 2012 yıllarındaki toplu pazarlık süreçlerinde de yine işveren tarafının lehine sonuçların olduğu görülmüştür.

Kavramsal Çerçeve

Oyun teorisi davranışsal tahminleri konu edinmekte ve alternatif davranışları gerçekleştiren tarafların seçecekleri stratejilerin belirlenmesini analiz etmektedir. Doğal olarak oyun teorisi, bir karar alıcı birimin davranışını dikkate almasını sağlayan bir çerçeve oluşturmaktadır (Bilgin 2006, 77). Bu anlamda oyun teorisi, ekonomik faaliyetlere ilişkin en iyi kararın verilebilmesi için geliştirilmiş matematiksel bir yaklaşım olarak ifade edilebilir. Bu faaliyetlerde birden fazla karar verici, kendi kazançlarını en iyi duruma getirecek biçimde karar vermek zorundadırlar (Colender 1998, 301).

Modern oyun teorisinin kurucusu olarak tanınan ve satranç, poker, briç gibi oyunlarda oyuncuların davranışlarını modellemek ve akılcı strateji seçimleri üzerine çalışmış olan ilk bilim adamı ve matematikçi Macar asıllı Amerikalı olan John Von Neumann'dır. Ünlü matematikçi 1928 yılında bütün iki kişilik sıfır toplamı oyunlarda her oyuncu için birçok stratejinin belirlenmekte olduğunu "Stratejik Oyunlar Teorisi Üzerine" adlı makalesinde ortaya koymuştur. Yaklaşık 15 yıl sonra John Von Neuman, kendisiyle aynı üniversiteden ekonomist Oscar Morgens-

tern birlikte “Ekonomik Davranış ve Oyunlar Teorisi” adlı kitabını 1944 yılında yayınlarak oyun teorisini ilk defa ekonomi alanına taşıdılar. Neuman ve Morgenstern bu kitapla oyunun kavramsal olarak şekillendirerek iktisat alanında üç önemli katkıda bulundular (Eichherger 1997, 12).

Von Neuman ve Morgenstern’a en önemli katkı 1950 yılında John F. Nash tarafından sağlanmıştır. Dolaylı ispat yöntemini tam olarak kullanarak, bir oyundaki rasyonel davranış teorisini ortaya koyan ve oyun teorisinin tüm parçalarını ele alıp, doğru bir biçimde bir araya getiren kişi olmuştur. John F. Nash 1950-1953 yılları arasında oyun teorisi alanında dört makale yazmıştır. Bunların ikisi, oligopol piyasalar konusundaki Cournot’un çalışması üzerine oluşturulmuş ve kendi adıyla anılan Nash dengesinin belirlenmesi üzerine, diğer ikisi de pazarlık problemi üzerinedir. Bu dört makale, bilim dalının gelişmesinde büyük etkiye sahiptir. Nash’in yaklaşımı, oyun teorisinin sıfır toplamlı oyunlardan sıfır toplamlı olmayan oyunlara doğru geliştirilmesini de sağlamıştır. 1950 yılındaki “N Kişilik Oyunlarda Denge Noktaları” (Nash, 1950b) ve 1951 yılındaki “Anlaşmasız Oyunlar” adlı çalışmalarıyla Nash, işbiriksiz oyunlarda Nash dengesini sağlayan bir stratejinin varlığını kanıtlamıştır. Bu denge stratejisini anlaşmasız oyunlara indirgeme yoluyla, anlaşmalı oyunların çalışma prensiplerini ortaya koymuştur. 1950 yılındaki “Pazarlık Problemi” ve 1953 yılındaki “İki Kişilik Anlaşmalı Oyunlar” adlı çalışmalarıyla pazarlık teorisini oluşturmuştur. Nash, iki kişilik oyunlarda tehdit unsurunun oyuna ilave edildiği zaman, pazarlık yapılırken tehdidin etkilerini belirlemeye çalışmıştır. Pazarlık çözümünün varlığını kanıtlamış ve birlikteliklerin işbiriksiz modellerinin analizi olan Nash programının uygulamasını oluşturmuştur. Yapmış olduğu bu katkılardan ötürü Nash, Selten ve Harsanyi ile birlikte 1994 yılında “Nobel Ekonomi Ödülü”ne layık görülmüştür.

Toplu pazarlıklar ve oyun teorisi

Oyun teorisi araçlarının özellikle işgücü piyasalarında da kullanılması, işçi ve işveren arasındaki ücret pazarlıklarının anlaşılmasına olanak sağlamıştır. Ücretlerin belirlenmesine yönelik birçok mikro iktisat teorisi geliştirilmiş olmasına karşın oyun teorisi analizleri pratik hayatı modelleme de daha gerçeğe yakın sonuçlar vermektedir.

Toplu pazarlığı en iyi biçimde anlamada ve analiz etmede oyun teorisini başlangıç noktası olarak almakta fayda vardır. Bu anlamda oyun teorisi içerisinde toplu pazarlıkları anlamaya çalışan en temel referans kaynakları Nash (1950), Stahl (1972), Kalai ve Smorodonsky (1975), Rubinstein (1982), Binmore, Rubinstein ve Wolinsky (1986), Sutton (1986) ile Osborne ve Rubinstein (1990 ve 1994) yer almaktadır.

İşçi ve işveren sendikaları arasında yapılan müzakerelerde karşılaşılan oyun eşanlı ve statik bir oyun olmadığı gibi, aynı zamanda oyun sürecinde bilindiği üzere tam bilgi durumu da söz konusudur. Bu açıdan bakıldığında toplu pazarlık süreçlerinde ortaya çıkan oyunun Nash Çözümü ve Nash Dengesi (1950a,b) olması da muhtemeldir. İşçi ve işveren sendikaları arasındaki pazarlık sürecinde böyle bir dengenin varlığı ve Nash çözümünün olabilirliği Rubinstein (1982) pazarlık modelinin yardımıyla araştırılacaktır.

Normal şartlarda işçi ve işveren sendikaları arasında yapılan grev tehdidi altındaki ücret pazarlıkları (Özarkadaş ve Rusinowska 2014a,326), gelişmekte olan ülkelerin tam tersine bir durum almaktadır. Hükümetler işçi ve işveren sendikalarının anlaşmazlık durumlarına daha grev başlamadan müdahale etmekte ve grev kararlarını ertelemektedirler. Cam sektöründe ise bu durum gerek monopolistik yapısı gerekse ekonomideki stratejik konumundan dolayı hükümetlerin grev kararlarına dışardan müdahale ettikleri görülmektedir. Bu çalışmada toplu pazarlıklar grev tehdidi olmaksızın pazarlık modeli kurulacaktır.

Ücretlerin pazarlıklar yoluyla belirlenmesini ilk olarak Hicks (1932) incelemiştir. Hicks, marjinal verimlilik teorisinin işgücünün üretim değerinin işgücü maliyeti-ne eşit olduğu varsayımı ile ücretlerin belirlenmesi görüşü yerine, pratikte gerçek olan toplu pazarlıklarda ortaya çıkan ücreti modellemiştir (Sarı 2000, 9).

Hicks'in ücretlerin belirlenmesi konusunda ortaya çıkardığı pazarlık modelini etkileyen ardılları Pigou'nun (1905) "Principles and Methods of Industrial Peace" çalışması ile Zeuthen'in (1930) "Problems of Monopoly and Economic Warfare" adlı eserleridir (Flatau 2002, 7).

Hicks'in modeline göre işçilerin, işverenlere karşı savunduğu çıkarların başında ücretler gelmektedir. Sendika, ücretlerde bir artış isteğiyle işverenlerin karşısına çıktığı zaman, işverenler, işçilere ödediğinden fazlasını verme ya da işin durması karşısında maliyetlerin ne kadar olacağını hesaplayarak bir karşılaştırma yapacak ve buna göre bir teklif sunacaktır. Eğer işletmede işin durması sonucu işverenin maliyeti artıyorsa, işçilerin isteklerini kabul edeceği, aksi takdirde etmeyeceği savunulmaktadır. Bu konuda, işverenin taviz eğrisini ve sendikaların direnme eğrisini zaman boyutu ile ele almıştır. Hicks'e göre ücret pazarlıklarında işverenin taviz verme eğilimi ile grevin beklenen süresi arasında doğru yönlü, buna karşılık sendikaların direnme eğilimi ile grevin süresi arasında ters yönlü bir ilişki vardır (Ehrenberg ve Smith 1988, 465).

Hicks'in ardından pazarlıkların günümüzdeki süreçlerini en iyi modelleyen ve analiz eden oyun teorisindeki gelişmeler olmuştur. Oyun teorisindeki yeni gelişmeler firmalar ya da onların adına işveren sendikaları ile işçiler veya işçi sendikaları arasındaki pazarlık sonucunda belirlenen ücretlerin açıklanabilmesini olanaklı kılmıştır. Bu aşamada önce Nash (1950b) "The Bargaining Problem" adlı makalesinde pazarlıklar üzerine yapmış modellemelerde işbirlikçi ve işbirlikçi olmayan durumlarda pazarlık çözümünü aradı. Nash Pazarlık Çözümü olarak bi-

linen model ile pazarlık sürecinin Nash dengesini kurmaya çalıştı.

Nash önce belli varsayımları sağlayan tek neticeyi belirlemiş, sonra da dengesi tamamen bununla aynı olan işbirlikçi olmayan oyunu bulmuştur. Ancak işbirlikçi olmayan model, oyunculara anlaşmaya varmak için sadece bir hamle imkânı vermekte, başarısızlık halinde pazarlığa devam edememekteydiler. Böyle bir model pazarlığın zenginliklerini yansıtmayı başaramayınca, pazarlığa işbirlikçi olmayan yaklaşım 1970'lere kadar fazla ilgi çekmemiştir (Can, 2010).

Nash pazarlık çözüm kuralı fayda tahsisleri kümesinin asimetric olduğu durumlarda yeterince anlamlı çözümler üretmekte başarılı değildir. Bu tip durumlarda "Nash Pazarlık Probleminin Diğer Çözümü" olarak Kalai ve Smorodonsky (1975) çalışmalarında kendi pazarlık çözümünü ortaya atmışlardır. Böylelikle doğrusal dönüşümlerden bağımsız pareto etkin pazarlık sonuçlarını dâhil eden çözüm kümesini elde etmeyi başarmışlardır (Yılmaz 2009, 331).

Stahl (1972) ve Rubinstein (1982) ilk defa pazarlığın, pazarlıkçıların teklif ve karşı teklif vermelerine olanak tanıyan tipik bir dinamik süreç oluşunu yansıtan modelleri bulmuşlardır. Stahl ve Rubinstein tam bilgi altında pazarlığı incelediler ve ardışık pazarlığın tek bir Pareto-etkin sonuca ulaşacağını kanıtladılar. Pareto-etkin sonuç, pazarlıkçıların yorgun düşmeden önce ulaştıkları etkin sonuçtur. Stahl ve Rubinstein pazarlık gücünün nelere bağlı olduğu konusunda da ipuçları verdiler. Örneğin sabırlı pazarlıkçılar, daha iyi sonuç alır ya da ilk teklifi veren avantajlıdır gibi (Can, 2010).

Görüldüğü gibi pazarlık sürecinin taraflar arasında işbirlikçi ya da işbirliksiz olması durumu da ayrıca bir önem kazanmaktadır. Nash'in işbirlikçi oyunlarda aksiyomatik çözümlerine rasyonel oyuncuların işgücü ücret pazarlıkları gibi rasyonel oyuncuların olduğu durumlarda verimsiz sonuçlar çıkartmaktadır. Oysa

**Rubinstein Pazarlık
Modeli ve Nash
Çözüm Kuralı**

rasyonel oyuncuların varlığında ücret pazarlığı gibi durumlarda Nash'in işbirlik-siz oyunlarını geliştiren Rubinstein'in dinamik modeliyle analiz etmek pazarlığı anlamamızda daha verimli sonuçlar verecektir (Manzini 1998, 2).

Toplu pazarlık sürecini basit ve açık bir yaklaşımla açıklamaya çalışan modellerden biri olarak son dönemde Rubinstein'in "Sırayla Teklif Modeli" öne çıkmaktadır. Rubinstein Modelinde pazarlık sürecindeki tarafların tavrı ve zaman maliyeti belirleyici hususlardır. Rubinstein, pazarlık sürecini, tarafların karşı tarafın kabul ya da ret edeceği karşılıklı olarak ve sırayla yapılan bir dizi turlarla açıklamıştır. Bir teklif ret olunursa pazarlık, teklif sırasının karşı tarafa geçtiği bir sonraki tura geçmektedir. Anlaşılmadığı sürece teklifler bu şekilde devam etmektedir. Pazarlık süreciyle ilgili önemli bir varsayım da, turlar arasında zaman geçtikçe, tarafların gelecekteki fedakârlıklarını (pay-off) azaltacaktır. Bir başka ifade ile birinci turda ulaşılan her anlaşma, daha sonraki turlarda elde edilen aynı şartlardaki bir anlaşmadan daha değerlidir. Sırayla Teklif Modelinde tarafların birbirlerinin değerlendirmeleri ve tutumları hakkında tam manasıyla bilgiye sahip olduğu varsayılmıştır (Balcı 1999, 102).

Tarafların karşılaşmaları müzakerelerde karşılaşmaları durumunda kabul ya da red kararlarının karşılıklı olarak belirlendiği ve sırayla tekliflerin verildiği pazarlık sürecinde her iki tarafın tavırları ve zaman maliyeti toplu pazarlık sürecinin en önemli belirleyicileri olarak karşımıza çıkmaktadır (Osborne ve Rubinstein, 1996:26). Bu açıdan bakıldığında işbiriksiz ancak dinamik bir oyunun varlığı söz konusudur. İki tarafın bulunmasından dolayı iki kişili bir oyundur. İki tarafın birbirlerinin tercihlerini bilemediği sonuçlar üzerine kısmi etkilerinin bulunduğu bu oyun aynı zamanda belirsizlik içerdiğinden strateji oyunudur.

İşçi ve işveren tarafının yer aldığı iki kişili pazarlık durumlarında karar birimlerinin rasyonel davranışı önem kazanacaktır. Pazarlık probleminde oyuncular kar-

Toplu pazarlıkta tarafların ve stratejilerin belirlenmesi

şılıklı olarak fayda maksimizasyonu sağlayacakları anlaşmanın sonucunda aynı zamanda çıkar çatışması da yaşanabilecektir. Ancak oyunlar belirli bir kural çerçevesinde yapıldığından hiçbir oyuncunun onayı dışında bir anlaşma şartı diğer oyuncuya zorla kabul ettirilemeyecektir (Osborne ve Rubenstein 1996, 27). Anlaşma halinde oyunun sonuçları toplu iş sözleşmesi ile bağtlanmaktadır.

Pazarlık sürecine belirleyici bir çözüm elde edilmesi açısından bakıldığında her iki tarafında verdiği tavizler, tarafları anlaşmanın toplam kazanımlarının en büyük olduğu noktaya götürecektir. Hem işveren sendikası hem de işçi sendikası fayda kazanımlarını maksimize edecek şekilde hareket edeceklerdir (Elliott 1997, 460).

Özarkadaş ve Rusinowska (2014a,b) yaptıkları iki çalışmada grev tehdidi altında yapılan toplu pazarlıkları ve indirgeme oranının farklı zamanlarda ücret pazarlığına etkilerini araştıran çalışmalarında Rubenstein pazarlık modeline göre analiz yapmışlardır. Yaptıkları bu çalışmalarda temel amaç işçi sendikasının grev kararlarını alma kriterlerinin analiz edilmesidir. Modelin sonunda işçi sendikası tarafından alınacak olan grev kararının pazarlık modelinde yer alan karar alma süreci belirlenmiştir.

Toplu pazarlıkların aynı masada karşılıklı olarak yapılıyor olması oyun teorisinin “benim bildiğimi bildiğini biliyorum”¹ olarak özetlenebilecek oyunun yapısı konusundaki bilgiye önem kazandırmaktadır (Guerrien 1991, 39). Bu bilgi göz önüne alınarak belirlenen en temel iki strateji işçi sendikası için yüksek ücret ve işgücü arzının kontrolü iken en önemli tehdit grevdir. İşçi tarafının grev tehdidine karşılık en önemli tehdit unsuru lokavttir. İşveren sendikasının görüşmeler sırasında uygulamada kullanacağı en önemli strateji ise işgücü maliyetlerini düşük tutabilmek amacıyla düşük ücret artışı ve işgücü talebidir.

Toplu pazarlıklar sırasında ilk teklif işçi sendikasından gelmekte, karşılık işveren

¹ “I know that you know that I know that, and so on, ad infinitum.”

sendikası tarafından verilmektedir. İlk teklif eğer ilk karşılaşmada kabul edilirse pazarlık sona erecek, reddedilirse işveren yeni bir teklif sunacaktır.

İşveren tarafından sunulan teklif işçi sendikası tarafından ya kabul edilecektir ki bu durum da ikinci oturumda pazarlık sona erecektir. Ya da işçi sendikası da reddedecek ve pazarlıklar ne zaman sona ereceği belli olmayan ve tekrarlanan bir yapıya dönüşecektir.

Bu açıdan baktığımızda dizimsel veya sırayla pazarlık koşullarının oluştuğu görülmektedir. Bu tarz oyunda oyuncular, önerilerini zaman içinde peşi sıra vermektedirler. Dolayısıyla dinamik yapıda bir oyundur. Tek numaralı teklifler bir oyuncudan, çift numaralı teklifler diğer oyuncudan gelecek şekilde pazarlık kurulur. Burada ilk teklifi veren oyuncu diğer oyuncuya göre avantaj sağlayabilir (Fudenberg ve Tirole 1991, 113).

Teklifler arasında geçen bir değerlendirme sürecinin varlığı aynı zamanda bu tür oyunlarda indirgeme (discount) faktörünün varlığına neden olmaktadır (Rubinstein 1982, 97-109). İndirgeme faktörü zaman maliyetini temsil ettiği için faiz oranıyla eş değer görülür. Burada kurulan pazarlık oyunu pür stratejili dinamik bir oyundur.

Pazarlık (Bargaining) Modeli ve Nash Dengesi

İki dönemli (iki önerili) bir pazarlık modelde oyuncuların öneriler yapabileme fırsatlarının bulunduğunu varsayımı altında peşi sıra oluşacak hareketler şöyledir (White 2008, 211; Palokangas 2000, 19; Çolak ve Koç 2016, 200):

1. A; X_1 kadar bir öneri yapar.
2. B; bunu kabul ederse oyun biter, reddederse oyun sürer.
3. B; X_1 önerisini reddederse, A'ya Y_2 önerisini götürür.
4. A; B'nin karşı önerisini kabul ya da reddeder.

Burada X, işçi sendikasının teklifini; Y, işveren sendikasının teklifini temsil etmektedir. Son aşamada kazancın zaman içinde azalmadığı varsayılmıştır. Ancak ödemelerin bugünkü değeri azalacaktır. Birinci, üçüncü, beşinci gibi tek sayıya tekabül eden teklif sıralarında ilk oyuncu yani işçi sendikası teklif verirken; ikinci, dördüncü, altıncı gibi çift sayılara tekabül eden teklif sıralarında ise ikinci oyuncu yani işveren sendikası teklif vermektedir.

Periyot	A	B
1	$1 - X_1$	X_1
2	$\delta_A Y_2$	$\delta_B (1 - Y_2)$
3	$\delta_A^2 (1 - X_1)$	$\delta_B^2 (X_1)$
4	$\delta_A^3 (Y_2)$	$\delta_B^3 (1 - Y_2)$

Birinci adımda B'nin teklifi kabul şartı X_1 teklifinin $\delta_B (1 - Y_2)$ 'e eşit olması durumunda ortaya çıkacaktır. A'nın ikinci adımda B'nin teklifini kabul şartı da $\delta_A Y_2$ 'nin $\delta_A^2 (1 - X_1)$ 'e eşit olmasıyla mümkün olabilir. Birinci adımda B'nin teklifi kabul etmesi durumunda taraflar sırasıyla $1 - X_1$ ve X_1 kadar kazanç sağlayacaklardır. Bu şekilde oluşan işçi ve işveren sendikalarının arasında pazarlık matrisinin Nash Dengesinin temel şartı ise $1 - X_1 > \delta_A Y_2$ koşulunun sağlanmasıyla mümkün olacaktır. Buradan hareketle A oyuncusunun teklifi;

$$X_1 = \delta_B (1 - Y_2) \quad (1)$$

olacaktır. B oyuncusu A'nın teklifini reddetmesi durumunda, masada ileri süreceği bir Y_2 teklifine sahiptir ve bu teklifte $\delta_A (1 - X_1)$ 'e eşit olmalıdır.

$$Y_2 = \delta_A (1 - X_1) \quad (2)$$

(2) numaralı denklemdeki eşitliği (1) numaralı denklemde Y_2 yerine koyduğu-

muzda X_1 değerinden aşağıdaki yeni özdeşliğe ulaşabiliriz. Yeni denklemin çözülerek X_1 'in yalnız bırakılması ile A oyuncusunun teklifinin indirgeme (discount) değerlerine göre karşılığını buluruz (Osborne ve Rubeinsten 1990,49).

$$X_1 = \delta_B(1 - \delta_A(1 - X_1)) \Rightarrow X_1 = \frac{\delta_B(1 - \delta_A)}{1 - \delta_A\delta_B} \quad (3)$$

Elde edilen (3) numaralı denklem birinci oyuncunun ikinci oyuncuya teklifini göstermektedir. Bu durumda birinci oyuncunun kazancı $1 - X_1$ olacağından denklemde her iki tarafı 1'den çıkardığımızda elde edilen sonuç (4) numaralı denklem şeklinde olacaktır.

$$1 - X_1 = \frac{1 - \delta_B}{1 - \delta_A\delta_B} \quad (4)$$

Burada elde edilen sonuçlar birinci oyuncunun tekliflerini indirgeme (discount) değerleri yardımıyla elde edilmesini göstermektedir. İşçi ve işveren tarafının zaman tercihleri konumları gereği farklı olacaktır. Genel iktisat yazınında zaman tercihleri aynı zamanda tüketimin fırsat maliyetine göre belirlendiğinden faizle ölçülmektedir.

İkinci oyuncunun tekliflerini belirleyebilmek için Y_2 değerinin bilinmesi gerekmektedir. Bunun için yapılması gereken (1) numaralı denklemde eşitliğin sol tarafındaki X_1 değerinin yerine (3) numaralı denklemde elde edilen eşitlik konmalıdır.

$$X_1 = \delta_B(1 - Y_2)$$

$$\frac{\delta_B(1 - \delta_A)}{1 - \delta_A\delta_B} = \delta_B(1 - Y_2) \quad (5)$$

Her iki tarafta bulunan δ_B 'lerin sadeleşmesi ile (6) numaralı denklem elde edilir.

$$\frac{1 - \delta_A}{1 - \delta_A\delta_B} = 1 - Y_2 \quad (6)$$

Y_2 'nin yalnız bırakılması sonrası yürütülen işlemin sonucu (7) numaralı denklemi ile ikinci oyuncunun eğer ilk oturumda teklif vermiş olsaydı belirleyeceği teklifi elde edilmiş olur.

$$Y_2 = 1 - \frac{1 - \delta_A}{1 - \delta_A \delta_B} = \frac{\delta_A - \delta_A \delta_B}{1 - \delta_A \delta_B} \quad (7)$$

Denklem (7)'de elde edilen Y_2 'nin δ_A indirgeme (discount) faktörü ile çarpılması sonucunda ikinci oyuncunun birinci oturumda ilk oyuncunun teklifini reddetmesi durumunda vereceği karşı teklif (8) numaralı denklemde ortaya çıkar.

$$Y_2 \delta_A = \frac{\delta_A^2 - \delta_A^2 \delta_B}{1 - \delta_A \delta_B} = \frac{\delta_A^2 (1 - \delta_B)}{1 - \delta_A \delta_B} \quad (8)$$

Yukarıda da belirtildiği gibi pazarlık oyununda Nash dengesinin varlığı $1 - X_1 > \delta_A Y_2$ olması şartı ispatlanır. Diğer bir ifade ile birinci oyuncu ile ikinci oyuncunun birbirlerine yapacakları en rasyonel tekliflerin pazarlık modeline göre oluşması $X_1 = \delta_B (1 - Y_1)$ ve $\delta_A Y_2 = \delta_A^2 (1 - X_1)$ eşitliklerinin sağlanması ile oluşur. Eğer pazarlık ilk adımda sona ermiş olsaydı oyunun sonunda A ve B'nin elde edecekleri kazanç değerleri toplamı 1'e eşit olmalıdır. Diğer bir ifadeyle $X_1 + (1 - X_1) = 1$ olmalıdır (Osborne ve Rubenstein 1990,49).

Grev tehdidi olmaksızın ücret pazarlığı

Pazarlık süreçlerinde kimi zaman istisnai durumlar da söz konusudur. Örneğin grev tehdidinin olmadığı durum söz konusu olursa bu durumda pazarlık sürecinde işverenin daha güçlü olduğu bir durum ortaya çıkacaktır. Genellikle gelişmekte ekonomilerde karşılaşılan bir durumdur. Hükümetler alınan grev kararlarını erteledikleri ya da grev kararını iptal ettirdikleri için işçi sendikası için grev unsuru tehdit olmaktan çıkmaktadır (Çolak ve Koç 2016,202). Grev tehdidi pazarlık masasında “var gibi” görünen ancak kullanılmayan bir tehdit ve strateji unsuru olduğundan güç dengesizliğini belirleyen asimetrik bir durum ortaya çıkmaktadır.

Grev erteleme kavramı, karar alınmış ya da uygulanmaya başlanmış olan grevin genel sağlık ve/veya milli güvenlik üzerinde bozucu etki yaratacağına/yarattığına kanaat getirilmesiyle Bakanlar Kurulu tarafından durdurulmasına karar verebilmesini ifade etmektedir (Gürsel 2016, 648).

Bu durumda işveren grev tehdidiyle karşılaşmadığı için ücret artışına yanaşmak istememektedir. Aşağıdaki pazarlık örneği bu durumu betimlemektedir. Bu örneğe göre Rubeinsten pazarlık modeli yeniden kurgulanacaktır (Çolak ve Koç 2016, 202). Pazarlık modelinde ortaya çıkan asimetrik durum ortaya konmaya çalışılacaktır:

Periyot	A	B
1	$1 - X_1$	X_1
2	$\delta_A Y_2$	$(1 - Y_2)$
3	$\delta_A^2 (1 - X_1)$	X_1

İşveren tarafının güçlü olduğu bir pazarlık oyununda grev tehdidi olmadığından dolayı müzakerelerin bağlanamaması sonucu ortaya çıkabilecek mali külfetin zaman maliyeti 0 olacaktır. Bu nedenle de indirgeme (discount) faktörü işveren açısından $\delta_B = 0$ 'dır. Bu sebepten ikinci oyuncunun birinci oyuncunun teklifini kabul etme şartı X_1 'in $(1 - Y_2)$ 'ye eşit olmasına bağlıdır. Diğer bir deyişle ikinci oyuncu kabul edeceği teklif aynı zamanda ikinci oturumda birinci oyuncuya ikinci oturumda birinci oyuncuya vereceği teklife eşittir (Çolak ve Koç 2016, 202):

$$X_1 = 1 - Y_2 \quad (9)$$

İkinci oyuncunun teklifi Y_2 yine (2) numaralı eşitlikle aynı olacaktır.

$$Y_2 = \delta_A (1 - X_1)$$

Y_2 'nin (9) numaralı eşitlikte yerine konması durumunda (10) numaralı eşitlik elde edilir.

$$X_1 = 1 - [\delta_A(1 - X_1)] \quad (10)$$

Bu denklemin cebirsel çözümünün sonucunda $X_1 = 1$ çıkar. Bunun anlamı ikinci oyuncunun bu pazarlıktan elde edeceği kazanç düzeyi ya da payı 1'e eşittir. Tehdit unsurunun bulunmadığı durumlarda ya da taraflardan birinin diğerine üstünlük kurduğu durumlarda ikinci oyuncunun birinci oyuncuya hiç teklif dahi vermeden pazarlık sonucunda payın tümünü elde etme olasılığı mevcuttur.

Uygulanan pazarlık modeli, tümel bilgi varsayımı üzerine kuruludur. Yani oyuncular birbirlerinin kazanç fonksiyonlarını bilmektedirler. Ancak gerçek dünyada genellikle bu bilgiler ya eksiktir ya da asimetriktir. Bir firma ya da işveren sendikası ile işçi sendikası arasındaki ücret pazarlığı sürecinde firma, gelecek dönemdeki talep ve kârlar konusunda daha çok bilgiye sahip olabilir. Dolayısıyla firma daha iyi bir pazarlık gücü yakalayabilir.

Modelin uygulanması ve stratejilerin başarısının değerlendirilmesi

Modelin uygulamasında analiz edilecek sektör "Cam Sektörü" olarak belirlenmiştir. Diğer işkollarında ve sektörlerde olduğu gibi cam sektöründe de toplu pazarlıklar işveren sendikası ile işçi sendikası arasında geçmektedir. Türkiye Cam, Çimento ve Toprak Sanayii İşverenleri Sendikası'nın işveren tarafı olarak Şişecam kuruluşlarını temsil ettiği; Kristal İş'in de işçi tarafı olarak Cam, Çimento ve Toprak Sanayi işçilerini temsil ettiği pazarlık süreci, oyun teorisi açısından pazarlık yapma "bargaining" (Bakoğlu 1991, 149) modeline uyum sağlamaktadır.

Pazarlık modelde görüldüğü gibi indirgeme (discount) faktörü işveren ve işçi için farklılık göstermektedir. İşçi ve işverenlerin doğası gereği elde ettikleri gelirleri kullanım tasarrufları da farklı olacaktır. İşçiler müzakere sürecinde kazanamadıkları gelirlerinden, enflasyondan dolayı da ayrıca bir kayba uğrayacaklardır (Sarı

Pazarlık modellerinin uygulanması

2000, 27). Bu nedenle de işçinin indirgeme faktörünü hesaplarırken TÜFE oranları dikkate alınmıştır. TÜFE oranlarındaki artış işçilerin ellerindeki gelirler ile yapabilecekleri harcamaları kısıtladığı gibi gelecekte elde edecekleri gelirden de kayba uğramalarına sebep verecektir. İşveren için kullanılacak indirgeme faktörünün belirlenmesinde ise zaman maliyetini ölçmek için faiz oranı kullanılmıştır. Veriler Merkez Bankasının elektronik veri paylaşım platformu olan (evds.tcmb.gov.tr) adresinden derlenmiştir.

İşçi sendikasının pazarlık süreci ilerledikçe avantajını kaybetmesi durumu Hicks'in (1932) toplu pazarlık modeli ile paralellik göstermektedir. Bilindiği üzere Hicks, ücret pazarlıklarında işverenin taviz verme eğilimi ile grevin beklenen süresi arasında doğru yönlü, buna karşılık sendikanın direnme eğilimi ile grevin süresi arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu belirlemiştir. İşveren olası bir grevin maliyetleri ile ücret artışlarından doğacak maliyetleri kıyaslarırken, işçi sendikası da düşük ücret teklifini kabul edip kısa sürede ücret artışı elde etmekle, olası uzun bir grev sonrası yüksek ücret alabilmek için geçen süredeki maliyeti göz önüne alacaktır (Ehrenberg ve Smith 1988, 465).

Bu durum her iki tarafta zaman maliyetini ortaya koyan bir süreç olarak tarafların kararlarını ve stratejilerini dolayısıyla da tekliflerini etkilemektedir. Ancak grev tehdidi, gelişmekte olan ekonomilerde hükümet eliyle ortadan kaldırıldığında grev fonlarına ihtiyaç kalmadığı gibi işverenin de maliyet analizi yapmasına gerek olmayacaktır. Bu durumda anlaşmazlık durumu ve toplu pazarlığın uzaması işveren tarafına avantaj sağlayacaktır. Pazarlığı sonuçlandıramayan sendika hem discount faktöründen hem de üyelerinden aldığı baskıdan dolayı beklenenden daha fazla taviz vermek zorunda kalabilecektir.

Eğer müzakere bir grev kararı ile sonuçlanırsa, bu durumda işçilerin gelir kaynakları, sendika grev fonlarından ve benzer kaynaklardan olacaktır, işverenin geliri,

işin daha önceki çıktıları olan stokların satılması sürecinde elde edilen gelir olabilecektir. Müzakerede tekliflerin bir an evvel olumlu ya da olumsuz sonuçlanması asıl arzu edilendir. Çünkü işçinin daha erken alternatif bir işte gelir kaynağı sağlaması durumu ortaya çıkarken işverende daha ucuz maliyetle yeni işgücü istihdam etme kararı alabilme imkânını kullanabilirdi (Binmore ve diğ. 1986, 176).

Bu açıdan bakıldığında benzer sonuçları oyun teorisine göre kurulan pazarlık modelinde uyguladığımızda görebilmekteyiz. Zaman ilerledikçe her bir oturum sonrasında tarafların pazarlık sonuçlarından alacağı pay değişim göstermektedir. Ancak reel olarak sendikanın alabileceği ücret düzeyi belli bir zamandan sonra düşme eğilimi göstermektedir.

Tablo 1 itibarıyla 2008'den başlayarak 2014 yılına kadar ki toplu pazarlık modelleri verilmiştir. Burada uygulanan model orijinal Rubinstein modelinin ampirik bir uygulamasıdır. Buna göre her ay en az iki oturum yapılmak kaydıyla toplam on üç oturum altı ayda gerçekleşmiş ve altıncı ay tek oturum yapıldığından altıncı ay için ilk oturumda pazarlık sonlandırılmıştır. Yukarıdaki tabloda her ay kendi içinde değerlendirilmek suretiyle tarafların rasyonel teklifleri belirlenmiştir. Ve her aydaki ilk pazarlık tekliflerini göstermektedir. Veriler Merkez Bankası online veri tabanı olan (<http://evds.tcmb.gov.tr>) adresinden derlenmiştir.

Discount faktörünü bulmada kullanılan faiz oranları “ r ” (1) numaralı sütunda; enflasyon oranları “ e ” ise (2) numaralı sütunda yer almaktadır. Enflasyon oranları kullanılarak elde edilen discount faktörü oranları (3) numaralı sütunda elde edilmiştir. Aynı şekilde faiz oranlarından da (4) numaralı sütunda yer alan discount faktörü oranları yer almaktadır.

Yukarıda Rubinstein modelinde elde ettiğimiz (3) numaralı denklemde discount faktörleri (δA) kullanılarak X değerleri elde edilir. Elde edilen değerler (5) numara-

ralı sütunu oluşturmaktadır. Yine yukarıda elde edilen (4) numaralı denklemde discount faktörleri (δ_B) kullanılarak da $1 - X$ değerleri elde edilir. $1 - X$ değerleri ise (6) numaralı sütunda gösterilmektedir.

Tablo 1. Pazarlık Modeline Göre Aylar İtibariyle Teklifler(2008)

Aylar	r (1)	e (2)	$\delta_A = \frac{1}{1+e}$ (3)	$\delta_B = \frac{1}{1+r}$ (4)	X (5)	$1-X$ (6)
1	0,1623	0,8	0,992063492	0,860363	0,04662	0,95338
2	0,1606	2,09	0,979527868	0,861623	0,113061	0,886939
3	0,1618	3,05	0,970402717	0,860733	0,154638	0,845362
4	0,1616	4,73	0,954836246	0,860882	0,218432	0,781568
5	0,1668	6,22	0,94144229	0,857045	0,259843	0,740157
6	0,1736	5,86	0,944643869	0,852079	0,241776	0,758224

Tablo 1’de 2008 yılı toplu pazarlıklarının Rubeinstein modeline göre pazarlık tablosu oluşturulmuştur. Buradan anlaşılacağı üzere işveren tarafı görüşmelerin başında düşük ücrete razı olacak konumda, sendikada bunu kırabilecek durumda değildir. Görüşmelerin ilk beş ayı boyunca işçi sendikasının pazarlık gücü grev tehdidi ile artmaya başlamaktadır. İlk müzakerelerde grevi tehdit unsuru görme eğiliminde olmayan işveren tarafı sürecin uzaması ve olası grevin maliyetlerini göz önüne almasıyla işçi sendikasının yüksek ücret tekliflerine ya da masadaki diğer pazarlık konularına daha ılımlı yaklaşacaktır. Ancak bu durum sürekliliği olan bir durum değildir. Beşinci ay içerisindeki veriler işçi sendikasının zaman açısından en güçlü olduğu dönemin son noktasıdır. Eğer altıncı ay boş geçilirse yani pazarlıklar sonuçlanmazsa işveren tarafının işçi sendikasına göre görece

daha avantajlı olacağı bir dönem başlayacaktır.

Örnekte Kristal-İş ile Cam İşverenleri Sendikası arasında yapılan toplu pazarlıklar Haziran ayına kadar sürmüştür. Kristal İş, 9 Mayıs tarihinde grev kararı almış ancak uygulamasına olanak sağlanmamıştır. İşveren tarafı grev kararını Bakanlar Kurulu kararı ile erteletmiştir. Gerekçe olarak o dönemde ekonomik kriz gösterilemezken tam tersine sektörün üretim ve küresel pazar yapısından kaynaklanan ölçütler ileri sürülmüştür. İşte bu süreç aslında bir anlamda müzakere sürecinde bir kırılma noktasıdır.

İşçi ve işveren sendikaları arasında kurulan pazarlık masasında Nash dengesini oluşturacak koşullar ortaya çıkmıştır. Pazarlık sürecinde yapılan on üç oturumun sonunda ve tarafların rasyonel olması durumunda X_1 'in değeri 0,242 ve $1-X_1$ 'in değeri de 0,758 olarak hesaplanmıştır. Nash dengesini sağlayan koşulu $\delta_A Y_2 < 1 - X_1$ eşitsizliği ile kontrol ettiğimizde ise $\delta_A Y_2$ 'nin değerinin 0,677 olduğundan denge koşulunun sağlanmış olduğu görülür.

Yapılan pazarlık sürecinde modelimize göre işçi sendikası %24,1 oranında iki yıl için ücret artışı talep edebilir. Bu durum yıllık olarak %12,05 anlamına gelmektedir. 2008 yılının yıllık enflasyon oranı %10,06 olduğu düşünüldüğünde işçi sendikası bu oranda bir anlaşma gerçekleştirebilmiş olsaydı eğer ücretleri reel olarak enflasyonda ezdirmediği bir anlaşma yapmış olacaktı.

Oysa reel pazarlıklar sonucu elde edilen ücret artış oranı %13,5 olarak sonuçlanmış ve yıllık bazda ortalama %6,75 oranında bir kazanımı ifade etmektedir. Bu durum ise işveren sendikasının alt oyundaki pazarlık sürecinin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü işveren sendikası pazarlık sürecinde belirlediği artış oranından çok fazla taviz vermeden pazarlıkları sonuçlandırmıştır. O kadar ki grev kararı alınmasına rağmen hükümet kararıyla da grev ertelenmiş ve işveren

sendikasının kabul ettiği oranda artış sağlanmıştır.

Modelde elde edilen değer pazarlık süreci içinde ücretlerin nominal artışını sağlayacak bir artış olmasına karşın reel anlamda kayba uğratacak bir sonuçtur. Bunu telafi etmek için sendika her zaman olduğu gibi yan ücretler üzerinden fayda sağlamaya çalışacaktır. 2008 yılındaki toplu pazarlık süreci işçi sendikasının almış olduğu grev kararına karşın işveren tarafının hükümet kanalıyla grev erteleme kararı ile son bulmuş ve işçi sendikasının kararlılığı kırılmıştır.

Bir sonraki dönem olan 22. Dönem cam gurubu toplu pazarlıkları 2008 yılında yapılan görüşmelerin aksine anlaşma ile sonuçlanmış ve 14 Mayıs 2010 tarihinde TİS bağlanmış. Grev kararı ya da grev erteleme kararı bu dönemde gerçekleşen toplu pazarlıklarda söz konusu olmamıştır.

Tablo 2. Pazarlık Modeline Göre Aylar İtibariyle Teklifler(2010)

Aylar	r (1)	e (2)	$\delta_A = \frac{1}{1+e}$ (3)	$\delta_B = \frac{1}{1+r}$ (4)	X (5)	$1-X$ (6)
1	8,07	1,85	0,981836033	0,925326	0,183727	0,816273
2	7,81	3,3	0,968054211	0,927558	0,290295	0,709705
3	8,05	3,88	0,962649211	0,925497	0,316933	0,683067
4	8,06	4,48	0,95712098	0,925412	0,347258	0,652742
5	8,25	4,12	0,960430273	0,923788	0,324157	0,675843

Modelin ampirik sonuçları analiz edildiğinde işçi ve işveren sendikaları arasında kurulan pazarlık masasında Nash dengesini oluşturacak koşullar ortaya çıktığı görülmektedir. Pazarlık sürecinde yapılan oturumların sonunda ayrıca tarafların rasyonel olması durumunda X_1 'in değeri 0,324 ve $1-X_1$ 'in değeri de 0,676 ola-

rak hesaplanmıştır. Nash dengesini sağlayan koşulu $\delta_A Y_2 < 1 - X_1$ eşitsizliği ile kontrol ettiğimizde de $\delta_A Y_2$ 'nin değerinin 0,623 olduğundan, denge koşulunun sağlanmış olduğu görülür. Yani yıllık bazda işçi sendikasının %16,2 gibi bir ücret artışı talep edebilme olanağı mevcuttur.

Oysa grubun yapmış olduğu ortalama ücret artışı ise ilk yıl için %11; ikinci yıl için %10 oranında bir artış yapılmıştır. Bu rakamlar modelde elde edilebilecek ücret artış oranının oldukça altında kalmaktadır. Grev erteleme kararı olmamasına karşın işveren sendikasının lehine oluşan bu durum yine grev tehdidinin pazarlık masasında “var gibi” görünmesinden kaynaklanmaktadır.

22. Dönem pazarlık görüşmeleri 5 ay sürmüş ve bu sürecin sonunda taraflar anlaşmaya varmıştır. Bu nedenle model 5 ay üzerinden kurgulanmış ve sonuçlar elde edilmiştir. Pazarlık sürecinin kısa olması teoride işçi sendikasının lehine bir durumdur. Ertesi ay enflasyon rakamlarındaki düşüklük modelde işçi tarafının daha düşük ücret artışı sağlamasına neden olacaktır.

Yine grev erteleme kararı alınmayan ancak toplu pazarlıklar belirlenen 60 günlük sürede sona erdirilemeyen 23.dönem cam grubu toplu iş sözleşmesi 17 Ağustos 2012 tarihinde imzalanan anlaşma tutanağı ile sonuçlanmıştır. Herhangi bir grev kararı olmadığı için grev erteleme süreci de olmamıştır. Ancak grev tehdidi yine de erteleme kararlarının varlığı nedeniyle tehdit unsuru olmaktan çıkarılmakta ve pazarlıklar bu koşullarda sürmektedir.

Tablo 3. Pazarlık Modeline Göre Aylar İtibariyle Teklifler(2012)

Aylar	r (1)	e (2)	$\delta_A = \frac{1}{1+e}$ (3)	$\delta_B = \frac{1}{1+r}$ (4)	X (5)	$1-X$ (6)
1	0,0867	0,0056	0,994431185	0,920217	0,060354	0,939646
2	0,0819	0,0112	0,988924051	0,9243	0,119127	0,880873
3	0,0859	0,0153	0,984930562	0,920895	0,149248	0,850752
4	0,0866	0,0305	0,970402717	0,920302	0,254716	0,745284
5	0,089	0,0284	0,972384286	0,918274	0,23681	0,76319
6	0,0897	0,0194	0,980969198	0,917684	0,175027	0,824973

Modelin ampirik sonuçlarından anlaşılacağı üzere işçi ve işveren sendikaları arasında kurulan pazarlık masasında Nash dengesini oluşturacak koşullar ortaya çıkmıştır. Pazarlık sürecinde yapılan on üç oturumun sonunda ve tarafların rasyonel olması durumunda X_1 'in değeri 0,175 ve $1-X_1$ 'in değeri de 0,824973 olarak hesaplanmıştır. Nash dengesini sağlayan koşulu $\delta_A Y_2 < 1 - X_1$ eşitsizliği ile kontrol ettiğimizde ise $\delta_A Y_2$ 'nin değerinin 0,793872 olduğundan denge koşulunun sağlanmış olduğu görülür.

Burada dikkat çekici olan unsur enflasyon oranının 2012 yılında düşük seyretmesi durumunda işçi sendikasının pazarlık gücünü yani daha yüksek seviyede ücret artış talebini etkilemektedir. Çünkü düşük enflasyon reel ücretlerde çok fazla değişim yapmadığından dolayı işçi sendikasının ücret artış talebi de havada kalmaktadır. İki yıl için %14,8 oranında bir ücret artışı gerçekleşmiştir. Modele göre düşük artış beklentisine rağmen gerçekleşen artışlar yine işveren lehine düşük bir oranda gerçekleşmiştir.

Tablo 4'te ise 2014 yılına ait toplu pazarlığın modele uygulaması görülmektedir. Yine aynı şekilde orijinal model uygulamaya konulmuştur. 2014 yılında da aynı 2008 yılındaki gibi grev erteleme kararı alınmıştır. Toplu pazarlık görüşmeleri 6 ay sürmüş ve 15. Oturumun sonunda işçi sendikası grev kararı almıştır.

Faizlerin ve enflasyonun dalgalı bir seyirde bulunması modelin pazarlık süreçlerinde tarafların faydalarını da aydan aya dalgalı bir şekilde belirlenmesine yol açmıştır. İşveren tarafı 2008 yılındaki grev erteleme kararının farkındalığı ile masada yer almış ve grev tehdidi olmaksızın pazarlık sürecinde ikinci modelimize daha uygun hareket etmiştir. Gerçek hayattaki görüşmeler incelendiğinde işveren tarafı daha az tavizkar bir tutum sergilemiş ve ücret artışları için işçi sendikasının teklifinin kendi teklifine yaklaşmasını beklemiştir.

Tablo 4. Pazarlık Modeline Göre Aylar İtibariyle Teklifler(2014)

<i>Aylar</i>	r (1)	e (2)	$\delta_A = \frac{1}{1+e}$ (3)	$\delta_B = \frac{1}{1+r}$ (4)	X (5)	$I-X$ (6)
1	8,54	1,98	0,980584428	0,921319	0,185236	0,814764
2	9,54	2,41	0,976467142	0,912909	0,197867	0,802133
3	10,06	3,54	0,965810315	0,908595	0,253652	0,746348
4	9,81	4,88	0,953470633	0,910664	0,321715	0,678285
5	9,25	5,28	0,949848024	0,915332	0,351569	0,648431
6	8,74	5,59	0,947059381	0,919625	0,377229	0,622771

Oyun teorisi açısından baktığımızda aslında bu hamle grev tehdidinin olmadığı bir ortamda işveren tarafının pazarlıkların sonunda en fazla kazancı elde etme arzusunun da betimlemektedir. Grev tehdidi olmayan bir durumda ücret artışı bir

bakıma sadece işverenin inisiyatifine bırakılmış olacaktır. İşçi sendikasının bu hamleden hemen sonra müzakereleri sona erdirme çabası ise işverenin bu avantajını kullanmasına fırsat vermemek anlamında olacaktır.

2014 yılındaki işçi ve işveren sendikaları arasında kurulan pazarlık masasında da Nash dengesini oluşturacak koşullar ortaya çıkmıştır. Pazarlık sürecinde yapılan on beş oturumun sonunda ve tarafların rasyonel olması durumunda X_1 'in değeri 0,377 ve $1-X_1$ 'in değeri de 0,623 olarak hesaplanmıştır. Nash dengesini sağlayan koşulu $\delta_A Y_2 < 1 - X_1$ eşitsizliği ile kontrol ettiğimizde ise $\delta_A Y_2$ 'nin değerinin 0,559 olması nedeniyle denge koşulu sağlanmış olduğu görülür.

Pazarlık sürecinde ortaya çıkan kazançlar açısından bakıldığında işçi sendikasının bir dönem önceki pazarlıklardan elde ettiği kazanımlara göre en son pazarlık sürecinde iki yıllık %37,7'lik bir artış gösterebilme olanağına sahiptir. Bu durum yıllık %18,8 gibi bir artış demektir. Toplantı tutanaklarında ise işçi tarafının istediği ücret artışı yıllık % 14,5'tir. Modele yakın bir ücret artışı talep etmektedir.

Kristal-İş 24. Dönem TİS Toplantı tutanaklarından elde edilen bilgiler ışığında işveren tarafı bu süreçte %5-7 bandında ücret artışını öngörmüş ve modele uyumlu bir strateji izlemiştir. Hükümetin grev erteleme ile grev tehdidini ortadan kaldırdığı bu ortamda işçi sendikası son oturumda grev kararı almış olsa da grev sadece 1 (bir) gün yapılabildiği görülmüştür. Grevin hükümet tarafından ertelenmesi işçi sendikasının faydasını maksimize etmesine engel olmuştur. Ağustos ayında bağtlanan TİS'te işçi sendikasının kazanımı iki yıl için %14, yıllık ise %7 kazanım elde etmiş olması işveren sendikasının ikinci modelimiz olan grev tehdidinden arındırılmış Rubeinstein modeline uygun hareket ettiğinin bir göstergesidir.

İşveren tarafının güçlü olduğu bir pazarlık oyununda grev tehdidi olmadığı bir pazarlık sürecinde müzakerelerin bağlanamaması sonucu ortaya çıkabilecek mali

Pazarlık modeli sonuçlarının değerlendirilmesi

külfetin zaman maliyeti 0 (sıfır) olduğundan kendi teklifinin işçi sendikasıncı kabul etmesini beklemiştir. Ayrıca modelde hatırlanacağı üzere ikinci oyuncunun teklifi birinci oyuncunun teklifine eşit olduğunda pazarlık sürecindeki tüm payı alabildiği bu durumda sadece kendi fayda fonksiyonunu maksimize edecektir ki reel durumda da yaşanan budur.

Modelin rasyonelliği dikkate alındığında müzakerelerin neden altı ay boyunca sürdüğü önemli bir sorudur. Oysa yukarıda ispat edildiği gibi Nash dengesine sahip olan bu pazarlık oyunun daha ilk oturumda sonlanabilecek teklif yapıları oluşmuştur. Ancak model için rasyonel olan bu teklifler sendikalar için o anda fayda maksimizasyonu sağlamayacaktır. Doğal olan ortaya çıkacak değer tamamını tarafların paylaşmadan hepsine sahip olmak istemesidir. İlk aydaki değerlerde bunu destekler nitelikte değerlerdir. Ama böyle bir anlaşmayı hiçbir zaman işçi sendikası yapmayacaktır. Buradaki açmaz mahkûmlar ikilemi ile aynıdır.

Bu tür işçi işveren pazarlığında unutulmaması gereken en önemli konu oyun teorisi yazınına göre paylaşılacak olan pastanın, mikro iktisat teorisine göre hasılatın henüz belirlenmemiş olmasıdır. Yani gelecekte ortaya çıkan bir değer bugünden paylaşılmaktadır. Bu da gerçek hayattaki belirsizliklerin kaynağını oluşturmaktadır. İşçi ve işveren tarafının her toplu pazarlık sürecinde aynı oranda pay almak istemesi çok doğaldır. Hatta bir önceki toplu pazarlık kararlarından kendilerine daha uygun kararlar çıkmasını bekleyeceklerdir.

Beklentilerini gerçeğe dönüştürmek istediklerinden dolayı modelin rasyonel kararlarına uymaları da zor olacaktır. Ancak işçi sendikasının grev tehdidini ortadan kaldırmaya çalıştığı sırada altıncı aydaki ilk oturumda görüşmelerin tamamlanması zaman maliyetinin göz önüne alındığının bir göstergesidir.

Toplu iş sözleşmesindeki ücret artışının modelin ücret öngörüsünden düşük olma-

sının önemli nedenlerinden biri yukarıda da bahsedildiği gibi işveren sendikasının grev tehdidini tehdit unsuru olmaktan çıkarma çabası ve kendi faydasını maksimize etme çabasından kaynaklandığı rahatlıkla söylenebilir.

Tablo 5’de elde edilen toplu pazarlık süreçlerinde Rubeinstein pazarlık modeli uygulandığında işçi sendikasının alabileceği ücret artış oranları ve işçilerin yarattıkları karlar ile dönemler itibariyle FVÖK (Faiz ve Vergi Öncesi Kâr) artış oranları görülmektedir. İşçi sendikası işçi ücret artışlarının en azından FVÖK’deki artışlar kadar olmasını beklemektedir. İşçilerin firma karlılığına katkısının görülebilmesi ve artış oranları ile karşılaştırılabilmesi açısından hazırlanmıştır.

Tablo 5. Pazarlık Modeline Göre Artışlar ve FVÖK

Dönemler	İşçi Ücret Artış Oranı	FVÖK	FVÖK Artış Oranı
2005-2006	0,221262	948	-
2007-2008	0,241776	1593	0,68
2009-2010	0,324157	1705	0,07
2011-2012	0,175027	2232	0,31
2013-2014	0,377229	2588	0,16

Tablo 5 verileri yukardaki modellerin sonuçlarından elde edilen verilerin yanı sıra ŞİŞECAM grubunun yıllık faaliyet raporlarından derlenmiştir. Dönemler itibariyle iki yıllık ücret artış oranları görülmektedir. Buna göre işçi sendikası FVÖK’ün %68 oranında artmasına katkıda bulunduğu yıl olan 2007-2008 döneminde işçilerin bir sonraki dönem için % 24 ücret artışı talep edebilecek konumdadır. Ancak pazarlık masasındaki reel süreçte %13,5 bir artış sağlanmıştır. Bu yıl grev erteleme kararı alınmış ve işçi tarafı belirlenen ücret artış oranına razı gelmiştir.

Yine aynı şekilde FVÖK’te %16 artış sağlandığı 2013-2014 döneminde işçi sendikasının pazarlık sürecinde %37,7 ücret talep edecek gücü varken işveren sendikasının %14’ü geçmeyen teklifi grev erteleme karar ile birlikte işçi tarafına kabul

ettirilmiştir. Buradan hareketle işveren sendikasının stratejisinde hareket noktası FVÖK artış oranı gibi gözükmemektedir diyebiliriz.

Her iki dönemdeki grev erteleme kararları işçi tarafının pazarlık masasındaki gücünü kırmaktadır. Zaman maliyetini algılamayan işveren tarafı Rubeinstein'ın modeline göre grev tehdidi olmaksızın yapılan toplu pazarlıklarda bir alt oyun stratejisi ile hareket ettiği tespit edilmektedir. Bu durumda işveren tarafı işçi tarafının grev stratejisini tehdit olarak görmemekte ve kendi stratejisinde sabit kalabilmektedir. Böylece grev tehdidi olmayan bir pazarlık oyunu oynanmaktadır.

Tablo 6'da yine ŞİŞECAM grubu yıllık faaliyet raporlarından derlenen FVÖK verilerinin pazarlık modellerinden elde ettiğimiz verilere uyarlanması sonucu elde edilmiştir. 2 ve 3 numaralı sütunlar FVÖK ve FVÖK'teki dönemsel değişimleri gösterirken; 4 numaralı sütun FVÖK ile dönemler itibariyle modellerden elde ettiğimiz işçi tarafının fayda fonksiyonundan (Tablo 1, 2, 3 ve 4'teki (5) numaralı sütundaki nihai sonucun FVÖK ile çarpımı) elde edilen sonuçlarının uyarlamasıdır. Diğer bir deyişle işçi tarafının FVÖK'teki katkısının fayda fonksiyonuna göre yorumlanmış halidir. Aynı şekilde 6 numaralı sütunda işveren tarafının fayda fonksiyonuna (Tablo 1, 2, 3 ve 4'teki (6) numaralı sütundaki nihai sonucun FVÖK ile çarpımı) göre FVÖK'teki payını göstermektedir. 5 ve 7 numaralı sütunlar ise FVÖK'teki işçi ve işveren paylarının dönemler itibariyle değişimini göstermektedir.

Tablo 6. Dönemler İtibariyle Pazarlık Modeli Sonuçlarına Göre FVÖK

Dönemler (1)	FVÖK (2)	FVÖK Değişim Oranı (3)	FVÖK İşçi Payı (4)	İşçi Payı Değişim Oranı (5)	FVÖK İşveren Payı (6)	FVÖK İşveren Değ. Or. (7)
2005-2006	948	-	209,75617		738,24383	
2007-2008	1593	0,68	385,1494	0,84	1207,8506	0,64
2009-2010	1705	0,070	552,68728	0,43	1152,3127	-0,05
2011-2012	2232	0,31	390,65978	-0,29	1841,3402	0,60
2013-2014	2588	0,16	976,2699	1,50	1611,7301	-0,12
2015-2016	3884	0,50	1465,1593	0,50	2418,8407	0,50

Tablo incelendiğinde 2011-2012 döneminde işçi tarafının elde edilen karlardaki katkısı bir önceki yıla göre % 29 gerilerken, işverenin katkısının %60 olduğu görülmektedir. Diğer taraftan 2009-2010 döneminde işveren katkısı %5 gerilerken işçi katkısı %43 artmış olarak görülmektedir. Benzer bir durumda 2013-2014 yıllarında olmuş ve işveren katkısı %12 gerilerken tersine işçi tarafının katkısı % 150 artmış şeklinde görülmektedir.

İşçi tarafındaki negatif artış yani bir önceki yıla göre sağlanan daha düşük katkı pazarlık masasında pazarlık gücünü de etkilemektedir. İşveren tarafı kârlara katkısı düşen işçi tarafı için daha düşük ücret artışını uygun görmektedir. Ancak işveren tarafının negatif etki yarattığı süreçlerde de yine aynı şekilde davranış göstermekte yani sorumluluk almamaktadır. Bu durum pazarlık masasına yansımadağında da işçi tarafının pazarlık gücü azalmaktadır.

Kârlardaki işveren katkısının düşmesi sonrası sorumluluk yüklenmemenin ya da işçi tarafının bunu bir baskı unsuru haline dönüştürememe sebebi olarak grev tehdidinin ortadan kaldırılmasını gösterebiliriz. Alt oyundaki modelimizden hatırlanacağı üzere işverenin grev tehdidi olmaksızın yapmış olduğu toplu pazarlıklarda zaman maliyeti 0 (sıfır)'dır. Bu durumda işveren tarafı herhangi bir tehdit algılamaksızın kendi ücret politikasını ve pazarlık stratejisini rahatlıkla uygulama alanı bulmaktadır.

Yukarıda belirtildiği üzere 2008, 2010, 2012 ve 2014 yıllarında yapılan toplu pazarlıkların sonuçları birlikte değerlendirildiğinde işveren tarafının alt oyun modelimize uygun davranış biçimini sergilediğini söyleyebiliriz. Çünkü işveren tarafı her dönemde olduğu gibi grev tehdidini stratejik bir tehdit olarak algılamaksızın pazarlıkları sürdürmektedir. Eğer kendi istediği bir payda anlaşılmadığı takdirde grev kararını zaten hükümet vasıtasıyla erteleyip, herhangi bir mali külfete katlanmadan faaliyetlerine devam edebilmektedir.

Sonuç

Teorik olarak literatürde bilinen pazarlık modelinin grev tehdidinden yoksun yeni modelinde Nash Dengesinin varlığı, cam sektöründeki toplu pazarlıkların analizinde görülmüştür. Analizde değerlendirilen işveren tarafının da modele uygun bir biçimde strateji geliştirdiği tespit edilmiştir. Kendi teklifi pazarlık sürecinde ikinci sırada yer alan bir teklif olmasına karşın Stahl ve Rubeinstein'in ön görüşünde olduğu gibi sabırlı olmasından dolayı değil hükümetin grev erteleme kararından dolayı başarıya ulaştığı modelde görülmüştür.

Grev tehdidi olmamasına karşın işçi ve işveren sendikaları arasında gerçekleşen Nash dengesinin varlığı Türk sendikacılığının yapısı hakkında da bazı işaretler vermektedir. Bu çalışma; Türk sendikacılık yapısının en önemli özelliklerinden birinin, "Ücret Sendikacılığı" görüntüsünde olması ve toplu sözleşme ve grev dışında, işgücü talebini arttırmak veya işgücü arzını kısıtlamak gibi sendikal faaliyetlere pek rastlanılmadığını (Yamak vd, 2007, 12) gösteren ampirik çalışmalara da paralellik göstermiştir.

Pazarlık sürecinde işveren sendikası olumsuz baktığı yüksek ücret artışları için karşı karşıya kaldığı grev tehdidini bakanlar kurulunun grev erteleme kararıyla absorbe edebilmesi, pazarlık sürecinde aksak ve asimetrik bir durum ortaya koy-

maktadır. Pazarlık yapısı güç dengesizliği nedeniyle aksak bir yapıya bürünmektedir. Toplu pazarlık görüşmelerinde eğer bu aksak durum olmasaydı her iki taraf içinde indirgeme durumu söz konusu olacak ve zaman maliyeti ortaya çıkacaktı. Oysa grev tehdidi olmadığı için zaman maliyeti sadece işçi tarafına uygulanmaktadır. İşveren için zaman maliyeti işin durması olacaktır ki bunu hükümet kanalıyla zaten engellemektedir.

Böyle bir durumda yani işçi sendikasının grev tehdidini kullanamadığı bir pazarlık sürecinde pazarlık gücü azalmaktadır. Dolayısıyla tekliflerden sonra elde edebileceği kazanımlar da düşmektedir. Ayrıca pazarlık sürecinin uzaması da işçi sendikasının aleyhine bir durum olmaktadır. Çünkü grev tehdidinin olmamasıyla yaşanan kayba bir de indirgeme faktörü eklenecek ve ortaya daha fazla bir zaman maliyeti çıkacaktır. Grev tehdidini bir şekilde ortadan kaldıran işveren tarafı yani firma ise sıfır stok üretim sürecini benimseyip stok maliyetlerini minimize edebilecektir.

Tüm bu açıklamaların ışığında Rubinstein modeli grev tehdidi olmaksızın yapılan toplu pazarlıklarda da uygulanmakta ve Nash dengesine ulaşılmaktadır. Ancak bu durum aksak bir oyun ve pazarlık yapısını da beraberinde getirmekte ve güç dengesizliğini içeren asimetrik bir durumu ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- Bakoğlu, Hüsamettin. 1991. *Oyun Teorisi*, İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Balcı, Yusuf. 1999. *Sendikacılık ve Toplu Pazarlık*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Bilgin, Cevat. 2006. İktisatta matematiksel yaklaşım sorunu, *Sosyoekonomi*, 2 (4), 69-85.
- Binmore, Ken. 1996. *Fun and Games A Text On Game Theory*. New York: John Wiley (2. Basım).
- Binmore, Ken, Ariel Rubinstein ve Asher Wolinsky. 1986. The Nash Bargaining Solution in Economic Modelling, *Rand Journal of Economics*, 17 (2), 176-188.

- Can, M. 2010. Siyasette ve İktisatta Oyun Teorisi, *TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi 5. Ankara Matematik Günleri 3-4 Haziran*, Ankara. <http://oldwww.ius.edu.ba/mcan/CPAPERS/CPDF/siyasette%20oyun.pdf> [Erişim tarihi 03.03.2016].
- Colender, C. David. 1998. *Microeconomics*. Irvin, McGraw-Hill (3. Basım).
- Çolak, Kerem ve Alper Şevket Koç. 2016. Grev tehdidi olmaksızın yapılan toplu pazarlıklarda oyun teorisi analizi. M. Aydın ve S. Sami Tan. der. *Political Economy of Taxation*, IJOPEC Publications içinde, 195-207.
- Eichherger, Jürgen. 1997. *Game Theory for Economists*, New York: McGraw-Hill..
- Ehrenberg, G. R. ve S. R. Smith. 1988. *Modern Labor Economics*, Addison: Wesley Longman (3. Basım).
- Elliott, F. Robert. 1997. *Karşılaştırmalı Çalışma Ekonomisi*, çev. G. Toksöz vd, Ankara, A:Ü.Yayımları.
- Flatau, P. 2002. Hicks's the Theory of Wages: Its Place in the History of Neoclassical Distribution Theory, *History of Economics Review*, (36), 44-65.
- Fudenberg, Drew ve Jean Tirole. 1991. *Game Theory*, MIT Press.
- Guerrien, Bernard. 1991. İktisat teorisi: mitler ve gerçekler, çev. N. Yentürk, *Birikim Dergisi* (Sayı 27).
- Gürsel, İlke. 2016. İdari kararlar greve müdahale, *DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18 (4), 617-653.
- Manzini, P. 1998. Game theoretic models of bargaining. *Journal of Economic Surveys*, 12 (1). 1-41.
- Nash, F. John. 1950a. The bargaining problem, *Econometrica*, 18 (2), 155-162.
- Nash, F. John. 1950b. Equilibrium points in n-person games. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 36 (1), 48-49.
- Nash, F. John. 1951. Noncooperative games. *Annals of Mathematics* (54), 289-295.
- Nash, F. John (1953). Two-person cooperative games. *Econometrica* 21:128-140.
- Osborne, J. M. ve A. Rubinstein. 1996. *A Course in Game Theory*, MIT Press.
- Özkardaş A. ve Rusinowska, A. 2014a. Wage Bargaining with Discount Rates Varying İn

- Time Under Different Strike Decisions, *RAIRO-Operations Research*, 48 (3), 325-348.
- Özkardaş A. ve Rusinowska, A. 2014a. On Equilibrium Payoffs in Wage Bargaining with Discount Rates Varying in Time. *Economic Theory Bulletin*. 3 (2), 181–199.
- Palokangas, Tapio. 2000. *Labour Unions, Public Policy and Economic Growth*, Cambridge University Pres.
- Rubinstein, Ariel. 1982. Perfect Equilibrium in a Bargaining Model, *Econometrica*, 50 (1), 97-110.
- Sarı, R. 2000. *A Wage Determination Model: Theory And Evidence*, Basılmamış Doktora Tezi, Texas.
- Ståhl, Ingolf. 1972. *Bargaining theory*, Doctoral dissertation, Economic Research Institute at the Stockholm School of Economics (EFI).
- Yamak, R., S. Dursun ve F. Topbaş. 2007. Türkiye’de sendikalaşma ve ücretler: 1991–2005 panel nedensellik analizi, 8. *Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi*, 24-25 Mayıs 2007, İnönü Üniversitesi Malatya.
- White, Lucy. 2008. Prudence in bargaining: The effect of uncertainty on bargaining outcomes, *Games and Economic Behavior*, 62 (1), 211–231.
- Yılmaz, Ensar. 2009. *Oyun Teorisi*, İstanbul, Literatür Yayınları.

Rubeinstein Negotiation Model in Collective Bargaining with No Strike Threat: Sample of Glass Sector in Turkey

Abstract

MParticularly in underdeveloped and developing countries, governments eliminate the strike threat through strike suspension decisions. The balance on bargaining table which is enabled with strike threat of trade unions on the one hand and lock-out threat of employer unions on the other disappears with the decision of strike suspension. Rubeinstein model which explains the bargaining structure through game theory turns into a lame game structure. Thus, the model needs to be restructured without considering the strike threat. This study restructures the Rubeinstein Negotiation Model with no strike threat and whether there is a Nash Balance is tested by analysing the collective bargaining processes in Glass Sector.

Keywords

Collective Bargaining, Rubeinstein Negotiation Model, Nash Balance

Ishmael Reed's *Mumbo Jumbo* as Neo-Hoodoo Detective Fiction: A Bhabhaesque Mimicry of Mimetic Eurocentric Representation

Zohreh Ramin

Department of English Language and Literature, University of Tehran

Farshid Nowrouzi Roshnavand

PhD in English Literature, University of Tehran

Abstract

The relationship between dominators and the dominated has always been strained. Naturally, dominators struggle to bolster their grip on power and the dominated try to resist the prevalent hegemony. Before the rise of postmodernism in the second half of the twentieth century, the oppressed groups mostly resorted to direct violent confrontation with the supremacists in an attempt to undermine the discriminatory hierarchy. Nevertheless, postmodernism caused a drastic metamorphosis in the survival strategies adopted by the subalterns. Likewise, recent postcolonial critics have opted for a different plan of action than the costly and ruinous choice of violence. Homi Bhabha, for instance, posits the notion of mimicry to combat the hegemonic and repressive discourses. According to the Indian thinker, mimicry is the playful and subversive imitation of the dominant norms and discursive practices carried out only to puncture the autocratic power structure. Ishmael Reed, the contemporary African American writer, employs Bhabha's recommended strategy of mimicry in many of his works. In his renowned novel *Mumbo Jumbo*, he mimics the classic genre of detective fiction and its mimetic mode of realistic representation in order to divulge the contradictions and discriminations embedded in the Western thought system.

Reed's aesthetics also attempts to promote the black hoodoo tradition as an eclectic system to counter the "Atonist" weltanschauung. This paper tries to analyze Reed's revisionist strategies in *Mumbo Jumbo* and how they dismantle both the novel of detection (as a cherished genre in the Western literary canon) and the Eurocentric worldview.

Keywords

Ishmael Reed, Mumbo Jumbo, Homi Bhabha, Detective Fiction, Realism, Hoodoo

Introduction

The detective fiction is one of the most fascinating literary genres for the common reader. Its sensational elements like crime, theft, murder, confession and detection are alluring enough to captivate the reader's mind and carry her throughout the pages up to the breathtaking dénouement of the story in which the mystery is finally resolved and the culprit is apprehended. It is also inviting in that it caters to the popular taste by fulfilling its insatiable desire to see a larger-than-life superhero; in many instances of the genre, a shrewd detective like Arthur Canon Doyle's Sherlock Holmes or Agatha Christie's Miss Marple and Hercule Poirot, manages to unwrap the mystery and solve the convoluted puzzle of the crime only when everything seems to have reached an insoluble impasse.

Considering the above-mentioned factors, it is quite clear that the detective fiction is largely dependent upon a discourse of logicity and a pattern of cause and effect in order that the final recognition scene in the resolution would seem plausible to the reader. Hence, it can be asserted that realism, with its verisimilitudinous representational strategy, is the conventional mold for a detective story as it allows for the clear-cut and intelligible presentation (or withdrawal) of facts, and highlights the detective's unrivalled understanding of overlooked nuances and pieces of evidence. In spite of this, realism has always been some sort of an anathema for Homi K. Bhabha, the Indian postcolonial thinker. Below is provided a brief discussion of how the critic views realism and what he proposes in lieu of the mimetic representation. Later in the paper, Ishmael Reed's groundbreaking

Bhabha's Rejection of the Mimetic for the Iterative Phantasmic

novel *Mumbo Jumbo* will be discussed in detail. The work consciously mimics the genre of detective fiction only to turn it on its head and use it as a means to promote the African-based hoodoo tradition. The result is an unorthodox story with a free interplay of diverse narratorial voices, remarkable presence and influence of deities and supernatural elements, occasional footnotes and a bibliography, and a revisionist strategy towards conventional historiography.

It goes without saying that realism is a broad term describing the reproduction of the external world. According to the correspondence theory of truth and representation, a work of art is valued according to its “resemblance” to “reality” on the outside. That is to say, artistic production of any sort is required to simply mirror and imitate the exterior. The result of such a stress upon verisimilitude (i.e., likeness to reality) is the expectation that the artistic work be an exact replica of the imitated object (Cuddon 1999).

To Bhabha, this obsession with resemblance, imitation and accurate repetition is deeply flawed as it indicates a fixity and finitude which can be usurped by the Power to perpetuate its discriminatory structures and institutions. Discussing history, one of his favorite subjects, in *The Location of Culture*, he contends that the realist representation of history creates a “verticality” (that is, an unequal distribution of power and agency) which inevitably gives rise to a dichotomous division, hence the separation of “I and We” (1994, 53). He argues that the fallacy of the West’s cultural superiority, as manifest in its historiography, is upheld by the “ideological correlatives of the Western sign” which include “empiricism, idealism, mimeticism, monoculturalism” (105).

Bhabha further attributes “the mimetic” to the “narcissistic demands of colonial power (112). He notes that the totalitarian and absolutist colonial hegemony solipsistically tries to control and manipulate the outside world. Thus, by demanding a verisimilitudinous representation, the colonial power, with its abortive desire of forming and maintaining a pure monoculture, legitimizes only those narratives which passively subscribe to its own linear version of authenticity. In other words,

the colonizer favors realism since “the mimetic contents of a discourse will conceal the fact that the hegemonic structure of power are maintained in a position of authority” (242); therefore, if a work of art or an account of history is not mimetic (that is, if it fails to or refrains from conforming to the so-called Truth as put forward by the supremacist), its validity is irremediably undermined.

Bhabha rejects realism because he is well aware that “the authenticity of identity,” a serious claim made by essentialist totalitarian discourses like that of the colonialist, “comes to be reflected in the glassy metaphors of the mirror and its mimetic or realist narratives” (48). He firmly argues that the complicated colonial situation “does not produce a mirror where the self apprehends itself” (114); consequently, the employment of realism as the medium to recount the encounter between the colonizer and the colonized is either falsifying or power-laden, and thus should be seriously avoided. The postcolonial thinker suggests that the “phantasmic” (that is, the eccentric, frustrating and uncategorizable storytelling) replace the mimetic (53), stressing that the “non-sense,” that is, those modes of narration other than sensible, linear and causal realism, “baffles the communicable verities of culture with their refusal to translate” (124). In so doing, the phantasmic denounces a unidirectional relationship between the signifier and the signified, and instead takes use of the narrative styles which can capture the volatility, reciprocity and complexity of the process of signification.

To Bhabha, iteration, i.e., the active appropriation, adaptation and parody of extant frameworks, should supplant repetition as an adequate strategy of dealing with and representing the hierarchical, striated world because the iterative never attempts to produce a replica of the external phenomenon, but actively modifies it to make it serve the colonized’s purposes and needs. As he puts it,

this liminal moment of identification – eluding resemblance – produces a subversive strategy of subaltern agency that negotiates its own authority through a process of iterative ‘unpicking’ and incommensurable, insurgent relinking. It singularizes the ‘totality’ of au-

thority by suggesting that agency requires a grounding, but it does not require a totalization of those grounds; it requires movement and manoeuvre, but it does not require a temporality of continuity or accumulation; it requires direction and contingent closure but no teleology and holism. (185)

The quotation demonstrates that by discrediting the mimetic and its emphasis upon continuity, holism and totality, the iterative phantasmic paves the way for the emergence of the “incommensurable” (2; 53; 125; 161; 170; 218), the “non-synchronous” (8; 161; 218; 245) and the “contingent” (14; 64; 142; 179) which disrupt the realist historical narrative and thus turn it into a resistant agent.

Very similar to Bertolt Brecht’s fierce struggle to defamiliarize the mimetic, Bhabha’s perception of the colonial encounter is conducive to a “sense of the re-location of the home and the world” (9), because its complexities and subversive qualities can never be reflected in a realist and linear narrative of modernity and progress. Notably, his concepts of “mimicry” and “sly civility” are in line with his rejection of realism and also of the traditional view of isomorphic signification. In consequence, the result of the process of mimicry is an image which looks like the original, but actively undermines it by divulging its fissures and inconsistencies:

The image is only ever an *appurtenance* to authority and identity; it must never be read mimetically as the appearance of a reality. The access to the image of identity is only ever possible in the *negation* of any sense of originality or plentitude; the process of displacement and differentiation (absence/presence, representation/repetition) renders it a liminal reality. The image is at once a metaphoric substitution, an illusion of presence, and by that same token a metonym, a sign of its absence and loss. (51; emphasis original)

The next section of the paper aims to describe how African American postmodern novelist Ishmael Reed implements Bhabha’s mimicry and countermines the detective fiction, one of the most “realistic” genres of the Western literary canon,

**Neo-Hoodoo Eradicates
the Mimetic: Reed's
Subversive Aesthetics in
Mumbo Jumbo**

through the incorporation of the voodoo and hoodoo sociocultural and religious elements in *Mumbo Jumbo*. Voodoo, as a spiritual worldview, includes a set of religious rites in which deities are worshipped and fed by the practitioners' offerings. Although voodoo is a syncretic creed and takes its rituals from a wide gamut of religious beliefs and cults all around the world, it is chiefly practiced in West African and Caribbean countries, and most famously in Haiti. Hoodoo is a variant of voodoo customs traditionally performed by enslaved Africans in the United States. Further depicting voodoo's syncretic and all-embracing nature, hoodoo has been undergoing continual modifications as a result of quotidian interaction with other mainstream and marginalized cultures in America. The term neo-hoodoo, as discussed in this paper, also refers to the current status of the belief system in contemporary (post)modern United States and how it can still strongly affect the lives of blacks and whites alike.

While you're laughing at us, we're laughing with you but the joke's on you.

(Ishmael Reed, qtd. in Lindroth 1996, 185)

Reed's *Mumbo Jumbo*, first published in 1972, undeniably belongs to the category of detective/crime fiction as it depicts the classic search of a sleuth, here a black one named PaPa LaBas, for a murderer and a missing text, which happens to be of grave significance to the African American hoodoo tradition. Helen Lock (1993, 67) terms Reed's aesthetic ideology "art as subversion" in that he skillfully "takes the superficial forms of a dominant culture and transforms their meaning while leaving the forms themselves intact." Likewise, Sharon A. Jessee (1996, 130) states that the iterative resemblance is in fact "a critical attitude" which employs hegemonic discursive practices only to reverse them; in other words, the post-modern/postcolonial pastiche, as adopted by Reed, "draws attention to the flaw in the attitude, while also making a joke out of it." That is to say, Reed manages to put his critical philosophy into practice through the process of "Signifying" which Henry Louis Gates (1988, 217) defines as "repeating received tropes and narrative strategies with a difference."

Lock (1993, 69) further asserts that Reed's resistant strategy of mimicry is deeply rooted in the ancient black tradition of voodoo. Providing an example, she states that once the Haitian government declared Catholicism as the official state religion, the poor farmers, constituting the largest group of voodoo devotees, decided not to show their outright defiance against the verdict, but "made a virtue of necessity by developing an aesthetic capable of appropriating the forms of the Catholic tradition while transforming their meaning." This means that via using voodoo's flexibility and indeterminacy as "a survival mechanism," they could serve their own religion while disrupting the hegemonic domination of the ruling group. This form of sly civility can also be found in Reed whose signifying the genre of detection in *Mumbo Jumbo* simultaneously challenges the realist discourse and promotes voodoo's sur-realist modus vivendi.

Interestingly, Reed touches upon the Haitian voodooists' mimicry of Catholicism in the novel as an example of conscious, active and artful resistance: "We merely practiced Catholicism up front and VooDoo underground. Similar to your New Orleans expression 'doing the Calinda against the Dude'" (134). In another part of the work, the author further refers to a similar strategy of survival and resistance in the face of white dominators: "Sometimes we'd disguise the male slaves as women, and the female slaves as men, and they'd walk right past the suckers! Ha!" (120). As the two extracts demonstrate, although both actions seem to comply with what the oppressive hegemonic discourse demands of its subjects, they in fact emblemize religious non-conformity and destabilizing transvestitism.

Mumbo Jumbo recounts the story of the surge of "Jes Grew," a dancing craze which is becoming rampant all over the United States in the 1920s. The burgeoning phenomenon considerably concerns the Atonists, the behind-the-scenes exponents of Western civilization and its much-vaunted legacy of scientificity and rationality, who summon the Wallflower Order, the military wing of the secret organization, to protect and save the Western world now greatly endangered by the rise of the dancing spirit as an emblem of the hoodoo. The novel, set in the hectic post-World War I years and the Jazz Age, shows how Jes Grew, dormant

for around thirty years, has once again flared up and is contributing greatly to the formation of the Harlem Renaissance, the first full-fledged African American literary movement.

Atonists know that the recent upsurge of the phenomenon is because “Jes Grew is seeking its words. Its text” (Reed 1996, 6). Just like the Voodoo legacy which came to the United States as a result of the colonial enterprise and notorious slave trade, the Text of the Jes Grew was also ironically transported to the country by a high-ranking agent of the Wallflower Order, Hinckle Von Vampton. Following a series of events, the Text gets into the hands of an extremist Muslim, Sufi Abdul Hamid. Hinckle and his assistant Hubert Safecracker Gould go to Hamid’s office, threaten him to hand in the Text and then kill him upon his refusal. The rest of the novel shows how PaPa LaBas tries to find about the identity of Hamid’s murderers and moreover, learn about the whereabouts of the missing text.

As mentioned earlier, the classic detective fiction is marked by rationality and causality, but Reed’s novel is a “metaphysical” story which has as its principal character LaBas, a professional neo-hoodoo practitioner, who “does not depend solely on scientific reason or concrete evidence to explain away mystery,” but subversively resorts to loas to make sense of the events and resolve the puzzles (Swope 2002, 612). In point of fact, the black detective’s name refers to Legba, the famous trickster figure in Haitian Voodoo culture, who acts as a mediator between divinities and the mundane world (Gates 1988), a role that LaBas also plays in Reed’s fiction.

Reed’s characterization of the detective finds a new significance if we note that one of the major elements of the voodoo culture is the personage of the trickster who very similar to the role of the Bakhtinian carnivalesque actor, slyly and rebelliously attempts to “reverse” the norms of the mainstream white culture via “disguised mockery.” That is, while the trickster seems to blindly imitate the dominant discourse and confirm its self-conceited claim to superiority, he is in fact subverting it through inserting “numerous value-laden symbols of black culture.”

Employment of diverse narratorial voices

Apart from LaBas, Reed himself also plays the role of a voodoo trickster and wears on the mask of a detective fiction writer, but does so only to publicize the flaws and foibles of the genre (Lindroth 1996, 185).

The identification of the narratorial voice is quite easy in the traditional story of detection since the reader is granted no latitude and is fed by the writer/narrator of the story. However, in Reed's postmodern novel, the writer "presents voices in an unmediated way," and in this manner, transforms the reader into an active player who has to perform "narratological induction" in order to determine the speaker of the utterances. This indeterminacy corresponds to the postmodern zeitgeist in that it upsets the hierarchy of voices in the classic realist fiction, detective or otherwise, which tends to prioritize the narrator's vantage point over those of the characters and the readers, and so predetermines the reader's perception of the story. But in *Mumbo Jumbo*, the interplay of "free voices" undermines the notions of authority and transparency as cherished in realism, and equalizes the perspectives of the writer, readers and characters (Ludwig 1998, 435). Notably, Bhabha (1994, 189) lauds this undecidability and equivocation regarding the origination of statements in resistant texts in which "the who of agency bears no mimetic immediacy or adequacy of representation;" this is because the speaker is situated in a "sporadic, ambivalent temporality that inhabits the notorious unreliability of ancient oracles."

Reed's emphasis on the employment of diverse voices and perspectives can be analyzed in the light of his preoccupation with voodoo and hoodoo traditions which boast multiculturalism and pluralism as their alpha and omega. The voodoo experience rejects the facile optimism and credulity of the Western philosophy whose obsession with appearances has made it oblivious to other modes of being and seeing. Contrary to the Eurocentric logic-stricken weltanschauung, the hoodoo culture testifies to the metaphysical presence of loas, i.e., the deities, in our physical world. These spirits are so powerful that they can *possess* a living person and help her with her problems or manipulate her for their own specific purposes.

It should be borne in mind that hoodoo is the cult of the indigent and the illiterate; therefore, it is not basically dependent upon the written word, otherwise it would not be accessible to the uneducated. This orality is of great significance as it makes possible modification, transformation and adaptation every single time the voodoo rites are practiced. Interestingly, the religion's down-to-earth attitude is also evident in its refusal to worship God as an abstract concept; rather, it promotes devotion to loas. The point of note here is that these spirits were originally living human beings and become deified upon their death (Lock 1993).

Such possession by loas can be traced in *Mumbo Jumbo* in the scene where PaPa LaBas and his friend Black Herman go to Battraville, a Haitian voodoo shaman, to get help to solve the crime mysteries of the story. After Battraville assists them with some recommendations, including his remark that they should revere their unique African American culture, he says that the advices he offered in fact emanated from a deity who had possessed him while he started speaking: "You actually have been talking to a seminar all night. Agwe, God of the Sea in his many manifestations, took over when I found it difficult to explain things" (Reed 1996, 138).

Such a "conjuration" function, as Lock (1993, 68) terms it, would certainly not appeal to the classical practitioners of the realist literary school and also of the detective fiction because its metaphysical quality targets the genre's cherished notion of linear causality. As depicted in the above extract, Reed employs "complex focalization patterns" for his detective stories and this, in stark contrast to the conventions of the genre which require mimesis and transparency, makes it difficult and in some cases even impossible to identify the speakers (Ludwig 1998, 435). So Reed, via eschewing "the hierarchical straight-jacket of authorial control," manages to dislocate the realistic notion of "focalization in the sense of mediation" which conspicuously marked the classic detective fiction. The result is that the origin of utterances and the antecedents of pronouns remain ambiguous in many cases, hence the impossibility of "narratological closure" (Ludwig 1998, 436).

Mumbo Jumbo's self-conscious & hybrid structure

It should be noted that Reed's narrative structure in the novel is reflective of the hoodoo tradition, thereby displacing the Western process of Otherizing blacks via the inclusion of subaltern voices (Harde 2002). This polyphony leads to "a narrative hybrid" which freely intermingles African and Western histories, literary traditions and cultural norms. Reed firmly argues that multiculturalism and the subsequent disregard of generic, aesthetic and historical boundaries are indispensable to an American writer since they can best capture "the plurality that constitutes US society" (Juan-Navarro 2010, 77).

The novel's structure further emblemizes Reed's aversion to monolithic and homogenized mimetic representation. *Mumbo Jumbo* is a patchwork composed of newspaper headlines, party invitations, photographs, pieces of magazines, paintings, telegrams, etc. (Gates 1988). These diverse elements are interwoven into the fabric of the story in such a way that they constantly obviate the possibility of the reader's identification with the characters and her total immersion in the story; this is while both of these features are highly celebrated in the realist fiction. By presenting a polyvocal and multivalent narration, Reed creates a self-reflexive novel which steadily reminds the reader of its artificiality and constructedness. Interestingly, the novel is constituted of fifty four episodic sections of widely varying lengths, a prologue and an epilogue (Juan-Navarro 2010). However, what sets *Mumbo Jumbo* in direct contrast to literary realism à la George Eliot, Charles Dickens and Elizabeth Gaskell is Reed's employment of "Partial Bibliography" at the end of the novel, a motion which once again stresses the narrative's fabricated nature and its deviation from verisimilitudinous representation. The final references, along with Reed's sporadic use of footnotes, also satirize the tradition of academic writing and its claim to disinterestedness and objectivity. According to Erik D. Curren, the placement of a three-page bibliography "parodies both scholarly claims to authority and the literary use of cultural documentation" (qtd. in Harde 2002, 363). Similarly, Gates (1988) notes that the bibliography is in fact a satire on realism and naturalism's factuality, accuracy and isomorphic replication.

Reed's critique of monolithic aesthetics and racial essentialism

When it gets to the analysis of Reed's oeuvre, it should always be taken into consideration that the relationship between the postmodern author and his black literary predecessors/contemporaries is a strained one as he staunchly sets out to question and reconstruct the African American tradition of novel writing. Reed notes that canonical black novels are stuck within a system of signification in which "the blackness of the writer and his experience have been valorized as a 'natural' absence." He further contends that Western literary forms employed by both white and Afro-American realists portray the black subject as eternally "integral," "whole" and "self-sufficient," and thus "always already" determined from without (Gates 1988, 218). This critical mindset reveals that Reed's yardstick to glorify or reject a social or cultural group is not its racial affiliation, but its willingness to distance itself from the reifying practices of monolithic thought systems; so if a black critic validates one single genre as the only medium of black expression, it is no less reprehensible than the same prescription on the side of a white critic. In other words, Reed's works can be said to be both a defense and a critique of the black culture because to him, the African American mores are "as rife with hardened convention and presupposition as is the rest of the Western tradition" (Gates 1988, 220). Importantly, Atonism, in Reed's fiction, is not a racial concept which should necessarily be traced just in the white civilization; it is rather an exclusive attitude which refuses to tolerate other worldviews, just as some black critics of the time rejected Reed's fiction for not following Richard Wright's race-conscious example (Jessee 1996, 129-130).

Roxana Harde (2002, 363) compares Reed's narrative with the realistic "black novel" of Wright and other disgruntled writers of the protest school: "*Mumbo Jumbo* destabilizes the angry and bitter 'black novel' with a novel that revels joyfully in symbols of life, music, and dance." In effect, Reed tries to demonstrate some black critics' exigent expectation that all African American writers subscribe to the "social realist" school is basically no different from the racial essentialism of the Atonists in *Mumbo Jumbo* who simplistically homogenized and stereotyped blacks and ignored their individual differences (Jessee 1996). For

instance, Hinckle, the Wallflower Order agent, complained about the diverse writing styles of the black writers of the time, since he believes all African American artists should adopt one aesthetic strategy and that is the one set and regulated by the white intelligentsia. Major Young, a talented black poet in the novel, opposes Hinckle's fixating viewpoint, saying, "Nathan Brown happens to be a very accomplished poet and a friend of mine. Is it necessary for us to write the same way? I am not Wallace Thurman, Thurman is not Fauset and Fauset is not Claude McKay, McKay isn't Home. We all have our unique styles" (Reed 1996, 102).

As Carol Siri Johnson (1991) aptly notes with regard to the novel, any hegemonic rule, be it imposed by whites or blacks, not only refuses to acknowledge the contribution of minority groups to social and artistic productions, but further tries to prevent the possibility of any such a socio-cultural interaction. Given the above, *Mumbo Jumbo* can be said to embody a confrontation between two opposite visions and their struggle to interpret the world accordingly (Martin 1988). Hinckle's view is mimetic, restrictive and myopic as it denies credibility to other modes of thinking, while Young's is syncretic and inclusive since it embraces difference as a token of vitality and exuberance.

The novel can also be read as an allegory which narrates the (abortive) struggle of the imperialist Western civilization to silence Other(-ized) discourses. Bhabha (1994, 136) blames the Western culture for "its disciplinary generalizations, its mimetic narratives, its homologous empty time, its seriality, its progress, its customs and coherence." Unlike realism which tries to impose a fixed meaning on the reader, allegory can serve as a tool of defamiliarization which works "in the gap between a present and a past which, without allegorical reinterpretation, might have remained foreclosed" (Craig Owens, qtd. in Harde 2002, 362). As in many of his other works, Reed once again derides the notion of racial essentialism in *Mumbo Jumbo* through the character of President Harding. The allegorical novel recounts that the Atonists, the appellation used in the story to refer to Western supremacists, elect Harding as the US president so that he would wipe out the burgeoning dance and jazz fad. However, he transpires to be of mixed racial

Dance and humor as subversive elements

background himself, thus turning the whole notion of essentialism on its head. The Atonists, whose monolithic and Manichean worldview makes them unable to approve of miscegenation, hybridity and acculturation, decide to assassinate Harding when they are informed that their supposedly puppet president frequent blacks' bacchanalian parities and is himself touched by the Jes Grew spirit. They are especially incensed when some sources report the presidents to have said that "the Negro should be the Negro and not an imitation White man" (Reed 1996, 147).

The episode not only punctures the hierarchical representation of races as endorsed by the white ideology, but further points to the widespread corruption of the American political stage and also blacks' irrepressible influence and presence in the United States (Harde 2002). It is for Reed's deconstructive strategy towards racial classification that Jessee (1996, 127) hails *Mumbo Jumbo* as "a text which refuses all ethnocentric identities."

Reed also parodies the sacrosanct concept of seriousness in both crime fiction and the black protest novel. In so doing, he uses humor to satirize the West's self-assured and reified conceptions of "We" and "They," which tend to codify and over-simplify differences. By overruling the seriousness, coherence and unity of such Anglocentric modes of representation as the realist detective fiction, he opts for "instability and flexibility which can nurture a more fluid and expressive sense of self" (Jessee 1996, 127). In point of fact, his employment of humor, laughter, mimicry, irony and parody targets all kinds of essentialist thinking whether endorsed by white supremacists or black nationalists. So Reed's aversion to seriousness as a staple in the Western philosophy is an assault on the very logic which dichotomizes all phenomena and thus prioritizes sternness over laughter, conformity over multiplicity, and cold logicity over bodily pleasures and emotionality. As Freud puts it, "A joke will allow us to exploit something ridiculous in our enemy which we could not, on account of obstacles in the way, bring forward openly or consciously" (qtd. in Johnson 1991, 108).

In his attempt to reverse binarisms, he resorts to dance as another subversive element which stands in opposition to the Western substantial notions of rationality, sobriety and religious righteousness. Meerloo maintains that “those who cannot dance are imprisoned in their own ego and cannot live well with other people and the world. They have lost the tune of life. They only live in cold thinking. Their feelings are deeply repressed while they attach themselves forlornly to the earth” (qtd. in Jessee 1996, 128). As the quotation explicitly mentions, a “low” form of bodily expression like dancing is shown to be superior to the “high” cultural tradition of the West. Likewise, Reed notes the transgressive quality of dancing in the post-World War I climate, stressing that it not only contributes to the liberation of blacks from the yoke of racism, but can also disentangle whites from the shackles of the restrictive conventions of Western civilization.

In line with the spirit of the age, the modern dance was adopted by the younger generation of the West as a tool to distance themselves from the prudish norms of the nineteenth century societies and their oppressive cultural conservatism. Representing the revolutionary inclination of the postwar spirit, the modern dance intentionally eschewed the employment of traditional aesthetic conventions. With its visceral, flexible nature, it deliberately emphasized the expressive potential of the body in order to pose a challenge to the Judeo-Christian value system which historically censored and denigrated the flesh as the abode of carnal temptation and sinfulness. In an attempt to frustrate the debilitating bourgeois requirements, the modern dance gravitated toward the primitive styles which, according to Freudian principles, were deemed to embody the childlike, simple, and innocent essence of the natural life (Burt 1998); so there appeared a vogue craving for the *danse sauvage* and the black body, both touted as being untainted by the stifling restrictions of the Western civilization (Sweeney 2004). This new consciousness claimed that while whites could only dance with their rational minds, blacks unabashedly danced with their passions and instincts, and that was why the Western wasteland was in dire need of blacks whose blood could act as a saving grace and revive the Occident’s barren culture (Lemke 1998).

Reconstruction of eurocentric historiography and linear timeframe

In addition, Reed attempts to reconstruct the Eurocentric view of history and civilization by redefining the celebrated story of the Holy Grail, one of the most venerated myths of the Western world. By playing on the concepts of the Grail quest, crusades and the plague, he manages to instill in his readership a sympathetic attachment not to the descendants of Arthurian knights, but to those pagans who were fighting against the logic-stricken, sterilized and expansionist West (Hoffman 1994). Reed draws upon the medieval plague in *Mumbo Jumbo* by introducing Jes Grew as the “Creeping Thing” (3), that is, a highly contagious phenomenon. However, the novel stresses that the Black Death, the name assigned to the medieval plague, claimed the lives of millions of people “due to the wrath of God;” this is while the voodoo-based tradition of Jes Grew “is the delight of the gods” (6), thus bringing felicity and contentment to those who are touched by its benign spirit.

Further delegitimizing the West’s claim to veracity, munificence and good will, Reed depicts how the United States wages a ruthless war against Haiti, the abode of the Voodoo tradition, to stop the mounting spread of the dancing spirit. The aggressor justifies the assault as a new crusade because it allegedly aims to defend the Western ideals of order and discipline against the heathen traditions just as the medieval crusades served to quench the increasing threat of Islam as a growingly popular religion. The US authorities also ban any media coverage of the deadly imperialist war since they know that the public awareness of the event will result in its condemnation. In this way, Reed shows the racist and colonialist roots of the so-called noble Western civilization and its wars of honor, further touching upon the fascism “inherent in the European history that produces the Grail legend” and other myths of chivalry, gallantry, purity and cultural ascendancy (Hoffman 1994).

Bhabha steadfastly argues that any essentialist conception of race, nation, gender, etc. clings to “an immediate mimetic effect” to prove right its claim to continuity, immutability and historical stability. He maintains that this essentialist view can be “exceeded” through “the articulation of ‘differentiatory’, discriminatory

identity” (1994, 111-112). In line with Bhabha’s theories, Reed dispenses with mimetic representation in order to puncture the myth of Western superiority and employs parody as an instrument of “excess” to show the fallibility of authoritarian discourses. He offers a comic, unheroic and even pathetic portrait of the two “knights” of the Wallflower Oder, Hinckle and Gould, who are summoned to act as the saviors of the West, but are time and again defeated in their encounters with different manifestations of the black culture. Their plan to recover the Text and prevent the spread of the dance epidemic turns out to be a flagrant fiasco at the end of the novel as the two agents are arrested by LaBas and his colleagues, and are transported to Haiti to incur due punishment for their criminal activities. Their unfortunate fate symbolizes the inadequacy and absurdity of the Western civilization, the Grail quest, the Crusades and heroic knighthood.

Rejecting the fixed boundaries set in the traditional Eurocentric historiography, Reed (1996, 218) introduces history in *Mumbo Jumbo* as “pendulum. Not a river. More akin to what goes around comes around” (218). To show the interconnectedness and multi-dimensionality of the black experience, he provides a large-scale panoramic image of the black cultural history, which spans thousands of years from the conflict between Osiris and Set in ancient Egypt to the events of the restless Jazz Age (Jessee 1996).

Reed traces the roots of African American hoodoo tradition to the dance cult of Osiris, “a young prince who was allergic to thrones.” More interestingly, he emphasizes the idea of cultural interaction among different races and nations by stating that Osiris himself had accumulated his knowledge of agriculture, husbandry and their related festivities from “a university in Nysa, a town in Arabia Felix (now Yemen).” This celebration of nature was “a theater of fecundation generation and proliferation” in which the “process of blooming were acted out by men and women dancers who imitated the process of fertilization” (161). Reed’s further description of the rites illuminates that Osiris and his fellow worshippers were in unison with nature which generously bestowed her blessings upon them: “They would play upon instruments ...; open their valves, and allow nature to

pour through its libation” (162).

Osiris’s cult greatly infuriated his warlike brother Set who “hated agriculture and nature” and was always thinking of “invading foreign countries” (162). Set also resented his compatriots for following Osiris in his dance to nature while “there was hard work to be done, countries to invade, populations to subjugate” (163). In retaliation, people held a deep grudge against Set over his unwillingness to appreciate nature and his inability to dance, and began to tease him as “the 1st man to shut nature out of himself” (162). As a dogmatic figure whose only mantra was discipline, Set could not stand the popularity of his “many-eyed” brother (165) who tolerantly embraced differences and took inspiration from cultures which Set rejected as far-out and inferior.

One day Thoth, the Egyptian god of writing and knowledge who is introduced in the novel as “a certain artist,” urged Osiris to record in a written manuscript the choreography of his dances and the details of naturist rites so that the future priests of the cult would “determine what god or spirit possessed them as well as learn how to make these gods and spirits depart.” Nonetheless, this important point should be borne in mind that this “Book of Litanies,” regarded as “the 1st anthology written by the 1st choreographer,” was not a fixed, finite and absolute reference text to which everyone was obligated to return; it simply contained the basics of the cult and future generations and cultures “could add their own variations” to it (164).

The rivalry between the two brothers ultimately cost Osiris his life. Osiris’s popularity gradually became worldwide and he travelled to different parts of the world including South Africa “where people of all races and from all over the world” had gathered to witness the wonders of his cult of nature worship. Set developed such profound jealousy for Osiris that he assigned his men to murder him and mutilate his corpse into 14 parts. From then onwards, the clash between the descendants of Osiris and Set (i.e., between those believing in naturism and cultural diversity, and those whose hierarchical mindset makes them reject other modes

of thought) has persistently went on with each of the two groups dominating the other every now and then, but neither able to exterminate its rival.

As mentioned earlier, Reed's temporal narrative breaks the clear-cut timeframe of realistic and detective works by depicting a "flow" in which no absolute distinction can be made among historical time spans. The same feature can be traced in chapter fifty two of *Mumbo Jumbo* (the longest in the novel with thirty one pages) which addresses Osiris's dance cult as the precedent of today's Jes Grew. Now and again, Reed tries to apprise the readers of the cotemporary relevance of Osiris-Set confrontation. For instance, he describes Set as "the deity of the modern clerk, always tabulating" and perhaps the one who "invented taxes" (162). Or elsewhere, while describing Set's adversity to nature and dance worship, he interposes a picture of three missiles along with accurate statistics to shed light on "U.S. Bombing Tonnage in Three Wars;" so it can be easily understood that he is drawing an analogy between Set's insatiable desire for war and expansion and Washington's imperialist and militarist juggernaut. Moreover, he connects the ancient past to the novel's present by implying that the missing Text of Jes Grew is the same book of Thoth who has been divided into fourteen parts just as Osiris's mutilated body. Reed also points out that Set's parochial worldview did not end with his death, but sustained over ages and re-surfaced in such manifestations as Atonism. To exemplify this point, he detects Set's anti-dance spirit in Victorian social anthropologist Sir James Frazer who as a white scholar, rejects the theater of fertility for being "lewd and profligate" (161).

As elaborated above, Reed envisages a timeframe, in stark contrast to the trenchant temporal narrative structure of the classic detective fiction, in which the past and the present are by no means separable since the past incessantly informs the present. According to Bhabha (1994, 215), "the 'present' is neither the mimetic sign of historical contemporaneity ..., nor is it the visible terminus of the historical past;" it is itself the reverberation of the past.

Mumbo Jumbo's phantasmic dénouement

Furthermore, it can be stated that a classic detective story restores stability and order to the dominant structure of society, but no such a thing takes place in *Mumbo Jumbo*. Swope (2002, 612) contends that the over-emphasis on ratiocination in the genre's conventions serves as an instrument of "ideological containment" because it substantiates "Western science's belief in our ability to solve our world," and this positivist weltanschauung is exactly what Reed tries to undermine by mimicking detective story. Significantly, his novel shows the detection and detention of murderers; however, the questions as to the Text's essence and location remain unanswered as LaBas fails to find the vital document.

Johnson (1991) views the ending of the novel as another point of reversal in Reed's plan to undermine the realistic fiction; to put it simply, there is no ending in the sense of the final *closure* of the Sherlock Holmes and Poirot detective stories. Gates (1988, 233) similarly holds that the *dénouement* of the classic detective fiction is marked by the realization of the narrative's goal, viz. solving the plot's mystery, and one might expect the same thing from Reed's novel: "Jes Grew's desire would be actualized only by finding its text. *Mumbo Jumbo's* parodic use of the presented story of the detective novel states this desire; the solution of the novel's central mystery would be for Jes Grew to find its text." However, to everyone's dismay, Reed's neo-hoodoo sleuth fails to trace and gather together the missing Text at the end of the novel.

Swope (2002, 613) views the detective story as the offspring of "the Enlightenment-based cultural logic" and "the Enlightenment consciousness's impulse to solve." The modernity's obsession with making sense of the world's undiscovered rules through empirical methods ultimately gave rise to a morbid desire to monitor the exterior space and repress it in case it does not fit in well with the positivist zeitgeist. This predilection for logical decoding and surveillance can be captured in the recognition scene of the realist crime fiction in which the smart detective unravels the tangled mystery of the plot and in most cases, mete out poetic justice. Following the conventions of the genre à la Christie, *Mumbo Jumbo's* recognition scene takes place in the *dénouement* of the novel and LaBas, Black Herman and a

number of figures sympathetic to the black cause find Hinckle and Gould in a party where the latter is trying to pass for an iconoclastic black poet and thereby deviate Jes Grew from its path via his misleading art. Nevertheless, some black people present in the party, including a Guianese art critic named Hank Rollings, express their surprise at the detective's singling out Hinckle and Gould, and demand a *logical* explanation for their arrest: "We won't yield these gentlemen until you explain *rationally* and *soberly* what they are guilty of" (160; emphasis added).

The typical answer to such a request in Poirot's style would be a "tidy summary of how the clues lead to and incriminate the murderers" (Swope 2002, 614). This is while LaBas totally disregards the conventions of the genre in his response and provides an extremely lengthy discussion on the background of the black-white animosity which he says, "began 1000s of years ago in Egypt" (160). LaBas's seeming monologue is a polyphonic enunciation wherein it is difficult to tell the detective's voice from that of Reed himself. Even at times, closely similar to Bat-traville's speech earlier discussed in the paper, LaBas seems to be possessed by a loa which guides him throughout the ages and teaches him how to convey the secrets of the tradition to his skeptical congregation at the party (Swope 2002), a gesture which underscores LaBas's (i.e., Legba's) function as a figure inhabiting the "crossroads" (Juan-Navarro 2010, 86).

When LaBas finishes his lecture-like speech on the history of Jes Grew, he eventually tries to offer the empirical evidence sought by white and black Atonists; he shows them a box which he has found after thorough investigations and which he thinks includes the missing Text. The scene of the opening of the case deals the final blow to the pre-determined and logical dénouement of the classic detective fiction since although it conventionally grabs the reader's attention through suspense, the case is finally revealed to be empty: "T Malice [LaBas's driver] places the box down in the center of the floor and removes the 1st box, an iron box, and the 2nd box, which is bronze And within this box is a sycamore box and under the sycamore, ebony, and under this ivory, then silver and finally gold and then . . . empty!!" (196).

It goes without saying that the detection of Jes Grew's missing Text would indubitably belie Reed's subversive mimicry of realist detective story as a western mode of expression and representation. The point is that finding *the* Text would in effect be tantamount to reducing it to one finite, static object lending itself to be dissected by the provincial and biased Atonist consciousness. This is while the Text, since the time of its composition by Thoth, has been destined to be a receptive, open-ended phenomenon which readily transforms itself given the requirements and priorities of time and place. That is, although Jes Grew once again becomes dormant at the end of the novel due to the disappearance of its text, its very indeterminacy turns into a panacea as it allows the unrepresentable event to rise from its ashes and re-surface in the near or far future (Juan-Navarro 2010). As Swope (2002, 618) aptly puts it, "the Text's absence does not close the book on signification, but actually opens a space in which Jes Grew can continue to signify indefinitely. Ironically, then, Jes Grew's 'dissolution' allows it to live on, to remain unbound, a mystery open to future manifestations and interpretations."

Conclusion

To Reed, the neo-hoodoo serves as a catalyst which allows the black artist to employ a Western genre and domesticate it based on the norms of her native culture (Lock 1993). It is said that Reed regarded *Mumbo Jumbo* as a response to those critics who accused African Americans of lacking a literary aesthetic of their own. By incorporating the neo-hoodoo elements in his works, he tried to imply that black Americans, due to their liminal position in the American society and their special modus vivendi, possess a unique aesthetics which is founded less upon the group's distinctive features than its openness to and acceptance of O/other cultural norms (Martin 1988).

In a postmodern motion of self-reflexivity, *Mumbo Jumbo* can itself be the very text which is so desperately searched for in the novel. However, its hoodoo-tinged structure prevents readers and critics from fixating its meaning; the text is an active and dynamic cultural player which like the Book of Thoth, is ready to undergo alterations and find a new significance upon each reading. In

other words, very similar to l'écriture feminine which allows the feminist writer to disentangle herself from the shackles of the androcentric style of writing, the malleable and multi-voiced hoodoo narrative also provides the African American writer with an opportunity to unabashedly impose his/her blackness on the text. So instead of taking for granted the conventional belief that Afro-American discursive practices have no known origin and "jes grew" over time by themselves, Reed tries to detect the intercultural give-and-takes, modifications and concessions which shape (and continue to shape) the black culture (Gates 1988). Johnson (1991, 105) best summarizes the subversive function and purpose of Reed's unorthodox detective story: "Mumbo Jumbo is a text of the colonized that appropriates and revises myths of the colony to deconstruct or 'signify on' the white and black literary canons."

References

- Bhabha, Homi K. 1994. *The Location of Culture*. London: Routledge.
- Burt, Ramsay. 1998. *Alien Bodies: Representations of Modernity, Race and Nation in Early Modern Dance*. London: Routledge.
- Cuddon, J.A. 1999. *The Penguin Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*. London: Penguin Books.
- Gates, Henry Louis, Jr. 1988. *The Signifying Monkey: A Theory of African-American Literary Criticism*. New York: Oxford University Press.
- Harde, Roxanne. 2002. 'We will make our own future text': Allegory, iconoclasm, and reverence in Ishmael Reed's Mumbo Jumbo. *Critique: Studies in Contemporary Fiction* 43(4), 361-377.
- Hoffman, Donald L. 1994. A darker shade of grail: Questing at the crossroads in Ishmael Reed's Mumbo Jumbo. *Callaloo* 17(4), 1245-1256.
- Jessee, Sharon A. 1996. Laughter and identity in Ishmael Reed's Mumbo Jumbo. *MELUS* 21(4), 127-139.
- Johnson, Carol Siri. 1991. The limbs of Osiris: Reed's Mumbo Jumbo and Hollywood's The Mummy. *MELUS* 17(4), 105-115.
- Juan-Navarro, Santiago. 2010. Self-reflexivity and historical revisionism in Ishmael Reed's neo-hoodoo aesthetics. *The Grove* 17, 77-100.

- Lemke, Sieglinde. 1998. *Primitivist Modernism: Black Culture and the Origins of Transatlantic Modernism*. New York: Oxford University Press.
- Lindroth, James. 1996. Images of subversion: Ishmael Reed and the hoodoo trickster. *African American Review* 30(2), 185-196.
- Lock, Helen. 1993. 'A man's story is his gris-gris': Ishmael Reed's neo-hoodoo aesthetic and the African- American tradition. *South Central Review* 10(1), 67-77.
- Ludwig, Sämi. 1998. Ishmael Reed's inductive narratology of detection. *African American Review* 32(3), 435-444.
- Martin, Reginald. 1988. *Ishmael Reed and the Black Aesthetic Critics*. London: Macmillan Press.
- Reed, Ishmael. 1996. *Mumbo Jumbo*. New York: Scribner Paperback Fiction.
- Sweeney, Carole. 2004. *From Fetish to Subject: Race, Modernism, and Primitivism, 1919-1935*. Westport: Praeger Publishers.
- Swope, Richard. 2002. Crossing western space, or the hoodoo detective on the boundary in Ishmael Reed's Mumbo Jumbo. *African American Review* 36(4), 611-628.

S

Sağlık ve Medya İlişkiselliğinde (Eleştirel) Medya Sağlık Okuryazarlığı Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme

Elif Küçük Durur

İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü, Atatürk Üniversitesi

Öz

Sağlık bilimleri ile iletişimin kesişim noktası olan sağlık iletişiminde son zamanlarda öne çıkan bir kavram olarak medya sağlık okuryazarlığı, ulusal ve uluslararası bağlamda sağlığın geliştirilmesi çabaları dahilinde üzerinde durulmaktadır. Medya okuryazarlığı ve sağlık okuryazarlığını birleştiren bu kavram, medyadaki sağlık içeriğinden toplumsal sağlığa yönelik politikalar ve bireysel sağlık kararlarına kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Düşük ya da yetersiz medya okuryazarlığı gibi düşük ya da yetersiz sağlık okuryazarlığının olumsuz sosyal ve ekonomik sonuçları göz önüne alındığında, her iki kavramı tek başlıkta toplayan ve uluslararası literatürde yeni bir kavram olan medya sağlık okuryazarlığı ve bu kavramın bir adım ötesi olarak kabul edilebilecek eleştirel medya sağlık okuryazarlığı kavramsallaştırması bu olumsuz sonuçları giderme amacına yönelik bir adımdır. Medya okuryazarlığı ile sağlık okuryazarlığının birbirini önceleyen ya da birbirinin eksikliğini tamamlayan alanlar olması bağlamında ortaya çıkmış olan ve okuryazarlık teorileri temelinde birleşen bu çoklu okuryazarlık kavramsallaştırması farklı disiplinleri yakınlaştırması ve sağlık ve iletişime dayalı toplumsal sorunların çözülmesi bağlamında önem taşımaktadır.

Anahtar kelimeler

Sağlık iletişimi, sağlık okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, medya sağlık okuryazarlığı

■ E. DURUR

Giriş

Sağlık insanlığın sürekliliğinde tartışmasız bir konuma sahip olmuştur çünkü bireylerin yaşam kalitesi yaşadıkları süre boyunca sağlıklı olmalarıyla doğrudan ilişkilidir. Bununla beraber sağlıklı olmak bugün hasta olmamak ile eşdeğer bir içerik taşımamaktadır. Teknolojik ilerlemelerin hızla devam ettiği ve dolayısıyla yaşamın karmaşıklaştığı bir dünyada insanlar için sadece sağlık kazanmak değil sağlıklı kalmak da dikkate alınması gerekli bir amaç haline gelmiştir.

20. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle daha önceki süreçte en önemli sağlık sorunları arasında yer alan bulaşıcı hastalıklar ve bebek ölümleri, ilaçların ve aşıların geliştirilmesiyle kontrol altına alındı ve ortalama yaşam süresinin artması sonucu dünya üzerinde yaşlı nüfus da çoğalmış oldu (Bilir 2014). Enfeksiyon hastalıklarının büyük ölçüde önlenabilir oluşuna paralel olarak ortaya çıkan kronik hastalıklar ve özellikle yaşlı nüfusun önemli bir bölümünün bu kronik hastalıklarla mücadele etmek zorunda olması, modern sağlık sistemlerinde ve tıp teknolojilerindeki gelişmelere rağmen sağlık hizmetlerindeki eşitsizlikler nedeniyle bugün birçok üçüncü dünya ülkesinde ölümcül olmayan hastalıklar nedeniyle insanların ölmesi ya da ulusal ekonomilerde maliyetlerin önemli bir kısmını sağlık giderlerinin oluşturması gibi çok boyutlu nedenler sağlık alanını bir sorunsal olarak ele almak gerektiğini göstermektedir.

Sağlık, olumlu anlamıyla “iyi olma hali”ne karşılık gelen bir kavramdır ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından da, sadece hastalık ve sakatlığın olmayışı değil, fiziksel, sosyal ve ruhsal refah durumu olarak tanımlanmıştır (1948). Fakat bilimsel tıp yaklaşımı içerisinde sağlık, yalnızca biyolojik parametrelerin geçerli olduğu hasta ya da sakat olmama halini tanımlamaktadır (Tatar ve Tatar 1997) ve bu da kavramın olumsuz anlamını oluşturmaktadır. Her türlü sağlık sorununun hastalık kategorisine dahil edildiği bu yaklaşım, yaşamı tıbbileştirdiği ve tıbbin kendisini hegemonikleştirdiği için eleştirilmektedir. Fakat tıp sağlık konusundaki

bu hegemonyasını sosyal ve kültürel bağlamda sürdürmektedir.

Sağlık için, olumlu anlamıyla kendini iyi hisseden bireylerden oluşan bir toplum inşa etmek ya da olumsuz anlamıyla hastalığa sebep olan faktörlerin önlenmesi gibi amaçlarla, sağlıklı bir yaşam tarzının benimsenmesi, sağlıklı çevre koşullarının sağlanması, sağlık sistemlerinin düzenlenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda bireysel kararlar, toplumsal kültür ve hükümet politikaları gibi çok boyutlu bir yapı dahilinde sağlık alanına yönelik iyileştirme çabaları değer kazanmaktadır. Bu çabalar içerisinde sağlığın geliştirilmesi amacı ulusal politikaların ve uluslararası örgütlerin önemli gündem maddelerinden birini oluşturmaktadır. Bu noktada sağlık bilimleri ve sosyal bilimler arasında bir etkileşim alanı olarak ortaya çıkmış olan sağlık iletişimi sağlığın geliştirilmesinde etken bir role sahiptir.

Bu çalışma kapsamında da geçmişi çokta eski olmayan sağlık iletişimi alanı ve bu alana dahil olan sağlık okuryazarlığının medya okuryazarlığı ile doğrudan ilişkisi irdelenmekte ve her iki kavramı birleştiren bir çoklu okuryazarlık türü olarak kavramsallaştırılan (eleştirel) medya sağlık okuryazarlığı ile ilgili bir değerlendirme yapılmaktadır. Alana yönelik yeni bir kavram olan medya sağlık okuryazarlığını ele alan ilk çalışma olması bakımından önem taşıyan bu çalışma, akademik bağlamda disiplinlerarasılığın gündemde olduğu son zamanlarda sağlık bilimleri, sosyal bilimler ve de iletişim bilimleri alanlarında yapılabilecek disiplinlerarası nitelikteki çalışmaların başlangıç noktasını oluşturmak ve literatürdeki bu boşluğu gidermeye yönelik bir katkı sağlamak amacını taşımaktadır.

Sağlık İletişimi ve Sağlık Okuryazarlığı

Sağlık okuryazarlığı, iletişim alanının bir alt çalışma alanı olarak ortaya çıkmış olan sağlık iletişimi içerisinde ele alınan bir kavram olması nedeniyle öncelikle sağlık iletişiminden bahsetmek gerekmektedir. Farklı kuruluş ya da yazarlar

tarafından birçok tanımı yapılmış olan sağlık iletişimi Hurrelmann'a göre, sağlıkla ilgili bakım sürecine dahil olan ve/veya vatandaş olarak sağlık ve hastalık ve resmi/kamusal sağlık politikasıyla ilgili olan; profesyonel hizmet sağlayıcıları veya hastalar/müşteriler olan insanlar arasında bilgi, görüş ve duyguların iletilmesini ve değiş tokuşunu içeren (akt. Weinig vd. 2004) bir kavramdır. Bir disiplin olarak 1970'li yılların başında ABD'de ortaya çıkmıştır. 1971'de ABD'deki Ulusal Kanser Enstitüsü (National Cancer Institute)'ne bağlı Kanser Enformasyon Servisi (Cancer Information Service)'nin başlattığı ve uzun yıllar devam eden Ulusal Kanser Hareketi (National Cancer Act) dahilinde toplumu, bilim insanlarını, doktorları ve diğer sağlık personelini bilgilendirmek amaçlanmış ve Kanser Enformasyon servisinin bu çalışması sağlık iletişimi alanında öncü olmuştur. Yine ABD'de 1975 yılında Uluslararası İletişim Derneği (International Communication Association)'ne bağlı bir Sağlık İletişimi Bölümü (Health Communication Division) de kurulmuştur (Çınarlı 2008, 41).

Kişilerarası, kurumsal ve toplumsal boyutta iletişim süreçlerini içeren sağlık iletişiminin, sağlık hizmetlerinin işleyişine ve sağlık konusundaki enformasyonun kitle iletişimi aracılığıyla dolaşıma girmesine, toplumun sağlık konusundaki doğru bilgilere erişimi ve bu bilgileri kullanımına destek olmak gibi amaçları vardır (Thomas 2006, Schiavo 2007, Okay 2012). Sağlık iletişimi bağlamında bireylerde doğru sağlık davranışının geliştirilmesine yönelik olarak sağlık okuryazarlığı önemle üzerinde durulan bir konudur.

Kavram olarak geçmişi çok eskilere dayanmayan sağlık okuryazarlığı, 1970'li yıllarda kullanılmaya başlanmıştır. İlk kez Simonds tarafından kaleme alınan 1974 tarihli *Health Education as Social Policy* başlıklı kitapta kullanılan (Akt. Sezgin 2013, 77) bu kavram 20. yüzyılın sonlarından itibaren akademik ilgi odağı olmuştur.

Sağlık okuryazarlığına yönelik çeşitli kurum ya da kuruluş ve konuyla ilgilenen araştırmacı ve yazarlar tarafından birçok tanımlama ortaya konmuştur. *Healthy People 2010* raporunda sağlık okuryazarlığı, karmaşık enformasyonu okuma, dinleyip anlama, analitik düşünme ve karar verme becerisinin sağlıkla ilgili durumlarda kullanılabilmesi olarak tanımlanmakta fakat bu tanım, kavramın çerçevesini sınırlandırmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü tarafından ortaya konan “insanların yaşamları boyunca sağlık hizmetleri ile ilgili konularda kanaat geliştirmeleri ve karar verebilmeleri, sağlıklarını korumak, sürdürmek ve geliştirmek, yaşam kalitesini yükseltmek için sağlık ile ilgili bilgi kaynaklarına ulaşabilmeleri, sağlık ile ilgili bilgileri ve mesajları doğru olarak algılamaları ve anlamaları konularındaki istekleri ve kapasiteleridir” (WHO 2013) şeklindeki tanım ise kavramın çok boyutluluğunu vurgulaması bakımından daha kapsayıcıdır Nutbeam (2000, 263-266) sağlık okuryazarlığını “işlevsel”, “etkileşimli” ve “eleştirel” olmak üzere üç grupta sınıflandırmakta, temel okuryazarlık yetilerini işlevsel, bu yetilerin sosyal yaşamla birleştirilip gündelik hayatta kullanılmasını etkileşimli, resmi eğitim ve bireysel deneyimlerle edinilmiş enformasyonun eleştirel analizi ile yaşamdaki olaylar ve durumlar karşısında daha geniş bir kontrol sağlamak için kullanılmasını da eleştirel sağlık okuryazarlığı olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda Nutbeam, bireylerin sağlık hizmeti alımı ve enformasyon edinimindeki becerilerini olduğu kadar, eleştirel bakışı, sağlık konusundaki farkındalığı, sorunların çözümüne yönelik eylemliliği de vurgulamaktadır.

Sağlık okuryazarlığının sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlarına dikkat çeken Nutbeam’a benzer bir sınıflandırma yapan Zarcadoolas ve diğerleri de (2006) bu konuda bir model oluşturmuşlardır. Bu modelde, kelimeleri anlamak, sayıları okumak ve yorumlamak becerisini ifade eden “temel okuryazarlık” birinci

boyuttur ve bu boyutta temel okuryazarlık becerisi ile sağlık okuryazarlığının birbirine paralel bir şekilde ilerleme gösterdiği varsayılmıştır. İkinci boyut olan “bilimsel okuryazarlık” karmaşık tıbbi teknoloji ve bilimsel ilerlemeler konusundaki anlama becerisini ifade etmektedir. Zarcadoolas ve diğerlerinin (2006) modelindeki bir diğer boyut “yurttaşlık okuryazarlığı” kamusal sorunlara yönelik farkındalığa sahip olma, bu konulardaki kamusal tartışmalara ve karar verme süreçlerine katılma becerisidir ki enformasyon kaynaklarının güvenilirliğini sorgulama, enformasyona erişim konusunda donanıma sahip olmayı içeren medya okuryazarlığı da bu boyut içerisinde ele alınabilir. Bahsi geçen modelin son boyutu olan “kültürel okuryazarlık” ise sağlık enformasyonunun anlamlandırılması ve kullanılmasında bireylerin kendileri ve diğerlerinin sosyal kimliklerinin, kolektif inançlarının bilincinde olma becerisini ifade etmektedir. Sağlık ve kültür arasındaki etkileşim ya da belirlenim ilişkisi sağlık okuryazarlığı bağlamında üzerinde durulması gereken bir noktadır. Bireylerin sağlığa ve hastalığa bakış açısı, hastalıkları ile ilgili belirtileri tanımlayışı, sağlık enformasyonuna ulaşma ve bu enformasyonu yorumlama alışkanlıkları ortak kültürel alan ile doğrudan ilişkilidir ve sağlık hizmeti veren de bu hizmeti alan da kültürel okuryazarlığa sahip olmalıdır.

Sağlık okuryazarlığı, bireylerin bireysel becerilerinin sağlık ortamları, sağlık sistemi, eğitim sistemi ve aile, iş ve toplumdaki sosyal ve kültürel faktörlerle etkileşimi ile şekillenmekte ve bu da toplumsal sağlık sonuçlarını ve maliyetlerini doğrudan etkilemektedir (IOM 2004). Dolayısıyla sağlık okuryazarlığı sağlık alanına yönelik bir beceri olmaktan ziyade bireysel etkenler yanında tüm toplumsal sistemleri kapsayan çok ayaklı bir sorunsaldır.

Genel bir ifade ile, sağlık okuryazarlığının tarafları sağlık hizmeti sunanlar ve bu hizmetten yararlananlar olarak belirlenebilir. Bu bağlamda sağlık okuryazarlığı,

sağlık hizmetinden yararlananların sağlık bilgisine erişim, bu bilgiyi anlama ve uygulamasına yönelik becerileri ifade ettiği kadar sağlık hizmeti sunanların sağlık bilgisini aktarırken anlaşılır hale getirme ya da anlatabilme becerisini de içermektedir ve çift yönlü yükümlülükler gerektirmektedir.

Bir başka açıdan, liberal ekonomi politikaları çerçevesinde toplumsal alanda tüketici konumundaki birey sağlık alanında da bu konumunu korumaktadır. Çünkü sağlıklı ve uzun yaşamayı talep eden insanın bu talebine karşılık, ekonominin tabiatı bir hizmet arzını gerektirmekte ve bu durum sağlık hizmetleri alanının profesyonelleşmesini ve bir endüstri haline gelmesini beraberinde getirmektedir (Nişancı vd. 2009, 36). Konuya bu açıdan yaklaşıldığında, 20. yüzyılın sonlarında sağlık hizmetleri alanında tüketici odaklı politikaların ön plana çıktığını ve bunun da bireylerin daha fazla sorumluluk almaları gerekliliğini beraberinde getirdiğini ifade eden Yıldırım (2015,1), sağlık politikalarının sağlık hizmetlerinde tüketici yanlılığı, sağlığın geliştirilmesi, hastaların güçlendirilmesi ve sağlık okuryazarlığı gibi temel yaklaşımlara dayandırıldığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda bireylerin bir yandan toplumsal dönüşüm ve enformasyon teknolojilerindeki ilerlemeler içerisinde beklentileri artarken diğer yandan bu tablo onların çoklu roller benimsemelerine neden olmaktadır. Bu koşullar altında devlet politikaları içerisinde sağlık hizmetlerinin, hastaların (ya da tüketicilerin) ihtiyaç ve taleplerini karşılama amaçlanırken, hastalardan da bilinçli birer sağlık okuryazarı olmaları beklenmektedir. Kramer vd.'nin ifadesiyle (2014, 125-127), toplumun yaşlanması ile birlikte yaygınlığı artan kronik hastalıkların ve bunların komplikasyonlarının yükü; sağlık sistemlerinin artan hacmine karşın hastaya ayrılan zamanda ve hizmet kalitesinde azalma; modern sağlık hizmeti sunumunda hasta otonomisini gerektiren hasta merkezli bakım kavramının sağlık sunum algoritmalarında yaptığı değişiklikler toplumdaki bireylerin kendi sağlıkları ve hastalıkları hakkında bilgili

olma, karar sürecinde yer alma zorunluluklarını doğurmuştur.

Diğer yandan sağlık okuryazarlığı, hastaların sağlık materyallerini anlayabilmesine ve bunlara ulaşabilmesine ek olarak kendi hakları ile ilgili bir donanıma sahip olması, genel sağlık politikalarına yönelik eleştiri geliştirebilmesi ve medyayı bir enformasyon kaynağı olarak kullanırken belli bir farkındalığa sahip olmasını ve tüm bireylerin sağlık ve hastalığın sosyal ve ekonomik boyutlarının farkında olmasını da içeren bir kavram olarak ele alınmaktadır.

Her yaşta ve her konumdaki bireyler sağlıklı olmak ya da hastalık durumunda doğru yolu izlemek amacını taşımaktadırlar. Ebeveynler çocuklarının sağlıklı yetiştirilmesinde, yaşlılar reçeteli ilaçların doğru kullanımında, çalışanlar iş ortamının sağlık koşullarını gözetmede, hastalık durumlarında doğru sağlık birimine başvurma, sağlık personeli ile sağlıklı iletişim kurma, verilen bilgileri anlama, değerlendirme, tedavi süreçlerinde riskleri ve kazançları analiz etme, dozajları hesaplama gibi karmaşık bilgi ve tedavi kararlarıyla karşı karşıya kalırlar (Nielsen-Bohlman vd. 2004). Buna karşılık, düşük ya da yetersiz sağlık okuryazarlığının yol açtığı toplumsal sağlık sonuçları üzerine yapılan araştırmalar acil servis kullanımlarının, hastanelere yatış ve ölüm oranlarının arttığını, kişisel fiziksel sağlık durumu bildirimlerinin düştüğünü ve koruyucu sağlık hizmetlerinden yararlanma oranlarının azaldığını göstermektedir (Baker vd. 1996, 1997, 1998; Wolf vd. 2005, 2007). Ek olarak, yapılan araştırma sonuçları düşük ya da yetersiz sağlık okuryazarlığının sağlık maliyetlerini arttırdığını da ortaya koymaktadır. Örneğin, ABD’de 2006 verilerine göre, düşük sağlık okuryazarlığı, ulusal ekonomiye 106-238 milyar dolar arasında değişen bir ekonomik yük getirmiştir (Vernon vd. 2007). Sağlık okuryazarlığı seviyesindeki yetersizlik sadece maliyetleri değil, sağlık hizmetlerinden yararlanmak için harcanan zamanı ve tıbbi hataları da arttırmakta ve bu da yine sağlık sonuçlarını olumsuz

etkilemektedir. Dolayısıyla, sağlık okuryazarlığının önemi ve bu alana yönelik çalışmaların geliştirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda da sağlık okuryazarlığını ölçme ya da sağlık okuryazarlığı seviyesini tespit etme ilk adımı oluşturmaktadır.

Sağlık okuryazarlığında, kendi yapılarını, bilgi alanlarını, boyutlarını ve seviyelerini ölçmek için ‘altın standart’ diye bir şey yoktur (Berkman vd. 2010), bununla birlikte sağlık okuryazarlığı tespitine yönelik birçok ülkede uygulanan çeşitli ölçekler mevcuttur. Bunlardan en çok kullanılanlar şunlardır:

TOFHLA (Test of Functional Health Literacy in Adults – Yetişkinlerdeki İşlevsel Sağlık Okuryazarlık Testi), ilk bölümünde tanı yöntemleri, reçete talimatları ve sağlık bilgisini ölçmeye yönelik sorulardan, ikinci bölümünde kurgulanan muayene senaryolarındaki boşluklara uygun seçeneklerin doldurulmasından oluşmaktadır.

S-TOFHLA (Short-Test of Functional Health Literacy in Adults – Yetişkinlerdeki İşlevsel Sağlık Okuryazarlık Kısa Testi), 67 maddelik TOFHLA testinin doldurulması zaman aldığı için bu testin kısa versiyonu olarak oluşturulmuştur.

REALM (Rapid Estimate of Adult Literacy in Medicine – Tıpta Yetişkin Okuryazarlığının Hızlı Ölçümü), sağlıkla ilgili zorluk derecesi giderek artan 66 kelimenin okutulması ve doğru telaffuzunun notlandırılmasından oluşan bir testtir.

WRAT-R (Wide Range Achievement Test-Revised – Revize Edilmiş Geniş kapsamlı Başarı Testi) de kelime tanımayı, yazmayı ve aritmetik hesaplamayı ölçen üç basamaktan oluşmaktadır.

NWS (Newest Vital Sign), bir dondurma etiketinin içeriğine yönelik 6 soruluk bu testte doğru cevap sayısına göre sağlık okuryazarlığı değerlendirilmektedir.

MMSE (Mini Mental State Examination – Mini Mental Durum Muayenesi), hastaların bilişsel durumunu ortaya koymaya yönelik bu ölçek sorunun kaynağını sağlık okuryazarlığının düşüklüğü ya da hastanın bilişsel sürecindeki sıkıntılı işleyişle ilintilendirebilmeyi amaçlamaktadır.

Yukarıda da bahsedildiği gibi sağlık okuryazarlığının sadece bir beceri olmaması ve sosyo-kültürel boyutlarının olması ve bu testlerin tüm toplumlara uygulanabilir özellikte olmaması gibi nedenler mevcut sağlık okuryazarlığı seviyesini belirlemede yetersiz kaldıklarını göstermektedir. Ayrıca, toplumların sağlık okuryazarlığı seviyesini belirlemek için birtakım değişkenlere bağlı olarak ortaya konan bu tür araştırma sonuçları bir durum tespiti yapılabilmesine olanak tanısa da konuya daha geniş ve daha bütünsel bir perspektiften bakmak gerekmektedir.

Sağlık Okuryazarlığı ve Medya Okuryazarlığı İlişkisi

Sağlığın geliştirilmesi amacı hem devlet politikalarının hem de uluslararası örgütlerin önemli bir gündem maddesidir ve bu amaç doğrultusunda medya da doğru, güvenilir, ulaşılabilir ve kullanılabilir sağlık enformasyonunu sağlama yükümlülüğüne sahiptir. Toplumsal alanda medya bugünün en önemli enformasyon kaynağı olarak hizmet görmektedir, fakat geleneksel medya yanında yeni iletişim teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla insanlar yoğun bir enformasyona maruz kalmakta ve bunlar arasından doğru ya da yararlı olanları ayırt etmek giderek zorlaşmaktadır. Bireylerin sağlıkla ilgili enformasyonu edindikleri bir kaynak olarak medya metinlerinin üretim ve tüketim süreçleri ve buna bağlı olarak insanların medya metinleri karşısındaki konumlanışları ele alınması ve sorunsallaştırılması gereken önemli alanlardır.

Medyanın olumlu sağlık davranışına yöneltebilecek mesajların yanı sıra, kamu sağlığını olumsuz yönde etkileyebilecek mesajların da iletildiği bir ortam olması paradoksu ve ayrıca kamu sağlığının sosyal değişimi sağlama çabalarına karşılık medyanın statükoyu sürdürmeye yönelik tutumu; sağlık okuryazarlığının yanı sıra medya okuryazarlığının da gerekliliğini ortaya koymaktadır (Çınarlı 2008, 83). Özellikle sağlığa ilişkin enformasyonun eksik veya yanlış olması olumsuz sağlık sonuçlarına sebep olabileceği gibi, yukarıda da değinildiği üzere, sağlık maliyetlerinin de artmasını beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda medya aracılığıyla edinilen sağlık enformasyonunun güvenilirliğini sorgulayabilmek öncelikle iyi bir medya okuryazarı olmakla mümkündür. Tüm medya metinlerinin üretim sürecinden geçmiş kurgular olmasına yönelik bir farkındalığa sahip olmayan bir başka ifadeyle yetersiz medya okuryazarı olan bireylerin sağlık enformasyonunu olduğu gibi kabullenip uygulayabilmesi ihtimali de medya okuryazarlığının gerekliliğini desteklemektedir.

Bugün itibarıyla medya organlarının kar kaygısı güden ticari işletmeler haline gelmiş olması kamu yayıncılığı hedefinden uzaklaşılmasına sebep olmuş, talebin arzı belirlediği liberal piyasa koşullarında hizmet veren bu kuruluşlar içeriklerini çok satmak ya da reyting almak amacı üzerinden kurmaya başlamışlardır. Bu bağlamda medyada yer alan sağlığa ilişkin metinler de daha fazla kişinin ilgisini çekebilecek konular çerçevesinde ve ‘mucize’, ‘kesin çözüm’, ‘büyük hikaye’ temalarıyla kurgulanmaktadır (Kaya vd. 2011). Bu amaç doğrultusunda yapılan haber yayınlarında; “temel hiçbir soruna değinmeyen, deyim yerindeyse suya sabuna dokunmayan, izleyici ve okurun sağlık bilincine hiçbir katkı sağlamayan, kolay boy hedefleri haline getirilmiş kurbanlar ve ehliyeti sorgulanmaksızın otorite kabul edilmiş kahramanlar ile yetinen bir yaklaşım sürmektedir” (Nişancı vd. 2009, 37). Dolayısıyla medyanın, ana-akım yaklaşımı içerisinde savunulan

bilgilendirme, bilinçlendirme ve eğitime işlevleri de sorunlu hale gelmektedir. İfade etmek gerekir ki, medya metinleri dâhilinde sağlık haberleri sağlık okuryazarlığının geliştirilmesinde özel bir öneme sahiptir. Gerçekliğe en yakın kurgusal metinler olarak haberler doğruluğu en az sorgulanan metinlerdir ve haber metinleri içerisinde insanlar için en hassas konulardan biri olan sağlık içerikli olanlar özellikle üzerinde durulması gerekenlerdir.

Bunun yanında, sağlık hizmetleri endüstrisi sağlık alanına yönelik medya içeriklerini belirlemede etkin bir rol oynamaktadır. Bu ya medya patronunun sağlık alanındaki yatırımının ya da sağlık alanında faaliyet gösteren firmalardan sağlanan reklam ve ilan gelirlerinin içeriği etkilemesi veya şekillendirmesi yoluyla gerçekleşmektedir (Kuru ve Tılıç 2003). Bu konuda yapılmış çalışmalar medya metinlerinde sağlık ürünlerine yönelik gizli reklam uygulamalarının da yoğunlukla kullanıldığını ortaya koymuştur (Gür 2010). Medyanın ilaç firmalarıyla olan yakın ilişkisine dikkat çeken Moynihan ve Cassels de sağlık içeriklerinin hastalık hastası insanlar ortaya çıkarıp ve yeni hastalıklar icat ederek ilaç tüketimini teşvik ettiğini vurgulamaktadır:

Yoğun reklamlar ve ikiyüzlü “bilinçlendirme” kampanyaları, sağlığına dikkat eden insanları endişeli hastalara çeviriyor. Ufak sorunlar ciddi hastalıklarımız gibi resmedildiğinden, utangaçlık sosyal anksiyete belirtisi sayılıyor, kadınlarda adet öncesi gerginlik, regl öncesi disforik bozukluk bir zihin hastalığıymış gibi tanımlanıyor. Hayatın doğal değişimlerinden olan menopoz, bir hormon eksikliği hastalığı olarak tanımlanıyor. İşyerlerinde dikkati dağılan çalışanların ise artık dikkat eksikliği sendromu var. Böylece, sadece bir hastalığın salt riskini taşımak bile sizi hasta saymaya yetiyor. Sağlıklı orta yaş kadınlarının osteoporoz denilen

sessiz bir kemik hastalığı, sağlam orta yaş erkeklerinin ise yüksek kolesterol isimli ömür boyu devam edecek bir hastalıkları oluyor (2006, 10).

Kapitalist medya sistemi; genç, güzel, fit, bakımlı ve sağlıklı bir beden tasarımı inşa edip, insanlara sağlık sorunları olduğuna dair bir inancı yerleştirdikten sonra, her an hastalığa yakalanıp ölebilecekleri ya da belirlenmiş bu tasarıma uymadıkları için diğerlerinin alay konusu olabileceklerine dair bir korkuya yönlendirmektedir. İnsanların bu korkularına çözüm yolu da yine medya içerikleri dahilinde ortaya konmakta, bu da hem medya kuruluşlarının gelirlerini canlı tutmakta hem de kapitalist ekonominin esas noktası olan tüketimin arttırılmasını sağlamaktadır (Gür 2010). Bir başka ifadeyle, medyadaki sağlık içeriklerinde çerçevesi çizilmiş bir “sağlıklı yaşam formu” ortaya konmakta ve zaten sağlıklı olan bireylere tüketiciler olarak seslenen metinler, tüketmeyi ve belirli fiziksel niteliklere sahip olmayı, sağlıklı olmanın ön koşulu olarak sunmaktadır.

Ekleme gerekir ki, yeni medyanın da yaygın bir sağlık enformasyonu kaynağı olarak, geleneksel medyaya alternatif oluşturabilecek potansiyeline rağmen, geleneksel medyadan farklı bir açılım geliştiremediği ortadadır. İnternet teknolojisinin medya alanındaki faaliyetlerin maliyetlerini düşürmesi avantajına sahip olması bakımından kullanışlı bir mecra olmasına paralel olarak bağımsız gazeteci ve sağlık uzmanlarının bu teknolojiyi kullanarak topluma ulaşması mümkün hale gelmiş, bu durum da sağlık okuryazarlığının gelişmesi için önemli bir fırsat oluşturmuştur. Ancak gerek egemen medyadaki mülkiyet yapısının internet alanına da taşmış olması, gerek reklam veren firmaların buradaki içeriği belirlediği konusundaki güçlü bulgular, gerek okuyucu ya da izleyicinin egemen medyaya yönelme alışkanlığı ve gerekse bu mecradaki içeriğin çoğunluğunun özgün olmayıp, kaynak gösterilmeden yayınlanması gibi nedenler yeni medyanın

alternatif olma vasfını yitirmesine yol açmaktadır (Yıldırım 2013, 429). Yeni medya araçları arasında yer alan ve aynı sıkıntıları yaşayan bireylerin bir araya gelmesini ve spesifik amaçlar doğrultusunda bir sanal cemaat oluşturmasını sağlayan sosyal ağlardaki hasta ya da hastalıklar özelindeki paylaşımların da eleştirel sağlık okuryazarlığını geliştirmede yetersiz olduğu ortaya konmuştur (Ardıç-Çobaner ve Gülgün 2015). Bu bağlamda, yeni medya dahilinde, özellikle sağlık içerikli haberler söz konusu olduğunda, geleneksel medyanın yok saydığı konuları gündeme taşımak, popüler kurguların ötesine geçerek kamu hizmeti anlayışına yönelmek ve var olan sağlık gündemine yönelik eleştirel bir söylem geliştirebilmek esas olmalıdır.

“Hastaların şifa arayan bireylerden hizmet satın alan küçük tüketicilere dönüşmesine paralel olarak, söz konusu tüketicilerin haklarının bilincinde olabilmesi ve istismar edilmesini önleyen uygun tercihlerde bulunabilmesi ancak doğru bilgilendirilmesiyle mümkündür” (Nişancı vd. 2009, 39). Dolayısıyla gazetecilik pratikleri içerisinde bir uzmanlık alanı olan sağlık haberciliği uygulamaları bu bilinçle gerçekleştirilmelidir. Bu bağlamda, medyadaki sağlık içeriklerinde sorunların doğru tanımları ve bu sorunların bilimsel olarak ispatlanmış çözümlerine yönelik bilgiler açık ve anlaşılır bir şekilde ortaya konmalı ve bu içerikler sağlık okuryazarlığını geliştirecek biçimde düzenlenmelidir.

Medyadaki sağlık içeriği üreticilerinin sorumluluklarının yanı sıra bu metinlerin tüketicileri olarak bireylerin de edindikleri ya da maruz kaldıkları enformasyon karşısında eleştirel bir okuma pratiği geliştirebilmeleri gerekir. Sağlık enformasyonunun kaynağını ve doğruluğunu sorgulayabilmek, farklı kaynaklardan edinilen enformasyonu analiz edebilmek, içerik dahilinde örtük bir şekilde var olabilecek ilaç, tedavi ya da ürün reklamlarına yönelik bir farkındalığa sahip olmak medya okuryazarlığı becerileri arasında yer almaktadır. Buna paralel

(Eleştirel) Medya Sağlık Okuryazarlığı

olarak, sağlık okuryazarlığı, medyadaki sağlık içerikleri bağlamında hem medya organlarının genel yapılanmasına hem de bu içeriklerin birer üretim sürecinin ürünleri olarak metinlere yüklenmiş amaçları anlamaya yönelik bir donanım gerektirmektedir. Tam da bu noktada sağlık okuryazarlığı ile medya okuryazarlığı çakışmaktadır.

Kickbusch'ın da vurguladığı gibi (2001), medya giderek daha fazla sağlık enformasyonu kaynağı olarak kullanılmasına rağmen sağlık okuryazarlığı bağlamında bu alanın ihmalî sağlık okuryazarlığını geliştirme çabalarını başarısız kılmaktadır. Diğer yandan, medyada dolaşıma giren manipülatif sağlık enformasyonuna karşı bireyleri korumak için bu enformasyonun denetlenmesi ve bireylerin de eleştirel medya okuryazarlığı bağlamında bilinçlendirilmesi sağlık okuryazarlığının gelişimine katkı sağlayacaktır.

Enformasyonun eleştirel açıdan değerlendirilmesi, sağlığın sosyal belirleyicilerinin anlaşılması ve kolektif eyleme katılımı kapsayan eleştirel sağlık okuryazarlığı (Chinn 2011), direkt olarak medya okuryazarlığı ile ilişkilidir. Eleştirel sağlık okuryazarlığı; bireylerin/hastaların sağlık enformasyonunun oluşum sürecini, medya sistemlerinin yapısını, mesajın kaynağı ve alıcısı arasındaki güç-çıkarcı ilişkisini sorgulayabilmelerini gerektirir ki, bunun da medya okuryazarı olmadan yerine getirilebilmesi mümkün değildir (Çınarlı 2015, 23). Bugün itibarıyla sağlığı geliştirici nitelikte üzerinde uzlaşmış bir medya okuryazarlığı teorisinin bulunmaması araştırmacıları bu iki alanı birleştirmeye yönelik çalışmalar yapmaya sevk etmiştir. Medya ve sağlık alanlarının ilişkiselliği temelinde Chinn'in (2011) 'ikinci dalga' ya da de Leeuw'un (2012) 'üçüncü kuşak' olarak adlandırdığı yeni ve disiplinlerarası bir çalışma alanı olan, bu kavramlar arasındaki organik bağı ortaya koyan ve sağlık okuryazarlığı ile medya okuryazarlığını birleştiren "medya sağlık okuryazarlığı" ve daha sonra "eleştirel medya sağlık okuryazarlığı" kavramları alana yönelik literatüre kazandırılmıştır.

Sonuç Yerine

Lewin-Zamir, Lemish ve Gofin, ne sağlık okuryazarlığı ne de medya okuryazarlığı ile ilgili çalışma ve kavramların gençlerin medyadaki sağlık içeriğini nasıl yorumladığını açıklayacak kadar kapsamlı görünmediğini, bu yüzden okuryazarlık, genç sağlığı, sağlık davranışı ve medyayı birleştiren, medyadaki açık ve örtük sağlık içeriğine gençlerin tepkilerini açıklayan, bilişsel, tutumsal ve davranışsal özellikleri belirlemek için ampirik ölçü, güvenilir bir temel sağlayan yeni bir kavramsal çerçeveye ihtiyaç olduğunu söyleyerek, hem sağlık okuryazarlığı hem de medya okuryazarlığı kavramlarının var olan teorik altyapısı üzerine yeni ve bütüncül bir kavram olarak ‘medya sağlık okuryazarlığı’ni ortaya koymuşlardır. Bu kavram, düşünce ve eylem aracılığıyla kişinin sağlığına etki eden belirleyicileri denetlemede bireysel kapasiteye sahip olmak öncülüne dayanmaktadır (2011, 324-325). Lewin-Zamir vd. gençler üzerinde medya sağlık okuryazarlığını ölçmek ve kategorize etmek amacıyla gerçekleştirdikleri çalışmada kişisel sosyo-demografik çeşitlilik ile medya sağlık okuryazarlığının yakından ilişkili olduğunu tespit etmişler ve tüm medya türleri ve kültürel çeşitlilikteki toplumlar üzerinde de test edilmesi gerekliliğini vurgulamışlardır.

Alana yönelik bu yenilikçi çabayı yine medya ve sağlık okuryazarlığını birleştirmeye yönelik bir amaçla ‘eleştirel medya sağlık okuryazarlığı’ni kavramsallaştırma çabası takip etmiştir. Gençlerin yeni medya ile olan bağları, sağlık enformasyonuna erişimi ve bu enformasyonu nasıl işlediklerini etkileyebilmesine rağmen onların medyadaki sağlık mesajlarına karşı eleştirel bir bakış açısı geliştirip geliştiremedikleri konusundaki muğlaklığı gidermeye yönelik bir kavram olarak Higgins ve Begoray tarafından ortaya konan eleştirel medya sağlık okuryazarlığında, beceri seti, yetkilendirme ve katılımlı vatandaşlık olarak üç özellik belirlenmiştir. Buna göre, medya ile eleştirel etkileşim kapasitesi sağlayan yansıtıcı, seçici ve yorumsal becerilerle medya içeriklerinin sosyal, kurumsal, ticari ya da politik olarak yapılandırılmış olduğunu ve farklı sosyal,

politik ve tarihi bağlamlara yayıldığını bilen bireylerin kendileri ve aileleri için uygun sağlık kararları alabileceği ve toplumsal sağlığı yükseltmek için yapısal değişimleri ve daha geniş sağlık politikalarını savunabileceği öngörülmekte ve bu bireyler katımlı vatandaşlık ehliyetine sahip kabul edilmektedir (Higgins ve Begoray 2012, 139-140). Eleştirel medya sağlık okuryazarlığı kavramsallaştırmasında belirlenen bu üç kavramlı süreç modelinin öğrenci merkezli ve keşif temelli olması gerekliliğine vurgu ile gençlere medya ile eğlenceli ve yetkin ilişkiler kurmalarının öğretilmesi fakat bunu onların kendi tanımlamaları ile keşfettikleri ölçüde yaptırılması öngörülmüştür. Bireysel medya karşılaşmalarını, alışkanlıklarını ve tüketimini belgelendiren medya günlükleri oluşturmakla başlanacak bu sürecin, bilgi edinme ve eleştirel sorgulama pratikleri geliştirme, medya mesajlarını yapı-söküm ile çözüme ve böylece iktidara meydan okuma ile sonuçlanabileceği ortaya konmaktadır.

Eleştirel medya sağlık okuryazarlığı doğru bir vatandaşlıktır ve riskli bir tüketim toplumu içerisinde medyayı eleştirel bir şekilde yorumlamak ve diyaloglar ve karar verme süreçleri ile ilişki kurmak için bir araç olarak kullanmak amacıyla bireyleri ve grupları yetkilendirmektedir; kendi sağlıkları ve gündelik olaylar üzerinde kontrol sahibi olmalarını ve kendileri ve toplumları için sağlıklı değişimler yapmalarını sağlamaktadır (Higgins ve Begoray 2012, 142).

Medya eğitiminin pedagojik gelenekleri ile sağlık eğitimini harmanlamayı öneren eleştirel medya sağlık okuryazarlığı didaktik bir eğitim programı yerine aktif bir sorgulama içeren yapılandırmacı, keşif temelli ve katılımcı bir öğretim programı ile toplumsal dönüşümün, güç dinamiklerine farkındalığın sağlanabileceğine vurgu yapmaktadır.

20. yüzyılın sonlarında özellikle iletişim araştırmacılarının ilgi duyduğu bir alan olan ve sağlık iletişimi bağlamında öne çıkmış bir konu olarak sağlık okuryazarlığı, piyasa ekonomisi şartları içerisinde hasta ya da sağlıklı insanların birer tüketicisi olduğu ön kabulüne dayanan sağlık hizmetleri alanının ve sağlığı geliştirme çabalarının önemli bir parçasıdır. Çünkü düşük ya da yetersiz sağlık okuryazarlığının hem sosyal hem de ekonomik olarak olumsuz sonuçları bulunmaktadır. Bununla beraber sağlıklı toplum projesinin bir ayağı olarak sağlık okuryazarlığını ve bu bağlamda yapılan çalışmaları daha bütünsel bir kavrayışla ele almak gerekmektedir.

Sağlık okuryazarlığı kavramı hem hasta hem de sağlıklı bireyleri içermekte ve dolayısıyla tüm toplum sağlık okuryazarlığının geliştirilmesi uygulamalarının hedef kitesini oluşturmaktadır. Illich'in *iatrojenez* ("iatros":hekim + "genesis":köken) şeklinde kavramsallaştırdığı yaşamın tıbbileşmesi sürecinde ortaya çıkan karmaşık durumu elimine etmek amacı doğrultusunda varlık kazanan bir kavram olarak sağlık okuryazarlığı toplumu oluşturan bireyleri bir yandan amaçları belirlenmiş sağlığı geliştirme projelerinin öznesi konumuna indirgerken diğer yandan sağlık okuryazarı olmak gerekliliğini sağlıklı olabilmenin bir önkoşulu haline getirmektedir. "Sağlık hizmetinde kişisel sorumluluğun yeniden kazanılması ve beden ve ruh sağlıklarını tıp uzmanlarından oluşan koruyuculara teslim etmek yerine bireylere kendi sağlıklarını belirleme hakkının tanınması gerektiğini" söyleyen Illich'in (2011, 181) bu fikrinden yola çıkarak sağlık okuryazarlığını olumlu yapmak mümkündür. Fakat, hasta ya da sağlıklı bireylerin var olan sağlık sisteminin tüketicileri ya da sağlık hizmetlerinin alıcıları olarak ele alındığını ve dolayısıyla sağlık okuryazarlığının bu yapının eleştirisini yapabilmeye bağlı olduğunu kabul etmek ve "eleştirel" nitelikli bir sağlık okuryazarlığından bahsetmek gerekir.

Wills'in ifadesiyle (2009, 4) "bir gıda etiketini okuyabilmek bir şeydir; ancak McDonalds'ların neden bu kadar ucuz, doyurucu ve her yerde birden bulunduğunu bilmek başka bir şeydir." Dolayısıyla, sağlık okuryazarlığı bireyin kendisi ve içinde yaşadığı toplumun ekonomik ve kültürel süreçlerini iyi analiz edebilmesiyle paraleldir. Toplumunu oluşturan bireyler, ticari medya bağlamında sağlık içeriğinin ve bir endüstri olarak işleyen sağlık sistemleri bağlamında sağlık hizmetlerinin tüketicilerine dönüşmüş olduklarının bilinciyle; tıp endüstrisi ve bu endüstrinin pazarlayıcısı medyanın sağlık içeriğini manipüle etme olasılığının farkında olmalı, kendisi ile ilgili olarak yaşamının bir parçası olan doğal süreçlerin bir hastalık ya da sağlık sorunu olmadığını ve medya aracılığıyla idealize edilen beden tasavvurunun yapay olduğunu bilmelidir. Illich'in vurguladığı gibi; "sağlık bir görevdir ve bu kişisel görevde başarılı olma büyük ölçüde her insanın kendi günlük ritmini ve etkinliğini, diyetini ve cinsel faaliyetini ayarlamasına yarayan kendini bilme, kendini disipline etme yeteneklerinin ve tinsel gücünün bir sonucudur" (2011, 182).

Diğer yandan sağlık okuryazarlığının geliştirilmesinde medya, sağlık içerikli yayınlarda kamu yayıncılığı perspektifini benimsemelidir. "Tıbbi bilgi ve terimlere hakim olan sağlık profesyonellerinin, sağlık editörü ya da danışmanı olarak aktif görev aldığı, sağlık haber ve programlarının denetiminin titizlikle yapıldığı" (Sezgin 2013, 90) bir içerik üretimi sistemi kurulmalıdır. Bunun yanı sıra; medya ve sağlık sistemi arasında uyum toplantılarıyla ortak bir dilin ve kavramların oluşturulması, karşılıklı bir sürekli eğitimin kurumsallaşması, profesyonelleşmiş bir sağlık haberciliğinin alt yapısının lisansüstü eğitim gibi bir düzeyde hazırlanması, sağlık kurumları ve mesleki örgütlerin basın ve halkla ilişkiler bürolarının hayata geçirilmesi, özellikle görsel medya araçlarının sağlık haberciliğini tıp endüstrisinin müdahalelerine kapalı, sansasyondan uzak ve kamuoyunu bilinçlendirici bir biçimde yapabilmesinin koşullarının kurumsal ve

yasal zemininin de hazırlanması gerekmektedir (Nişancı vd. 2009, 39).

Sağlık okuryazarlığı bir beceri olarak değil bir süreç olarak ele alındığında, bireylerin kendileri ve içinde yaşadıkları toplumun sağlık kültürü ve sağlık koşullarının geliştirilmesinde, sağlık hizmeti veren kurumların işleyişinde ve siyasi iktidarın sağlık politikalarının eleştirisinde aktif katılımcılar olmaları, eleştirel sağlık okuryazarlığının çıktıları olmalıdır. Diğer yandan, medya aracılığıyla oluşturulan sağlıklı olma kültürü içerisinde sağlık satın alınabilir bir metaya dönüşürken, ölüm ya da hasta olma korkusu taşıyan bireyler ilaç ya da gıda takviyesi ürünleri pazarının nesnelere haline gelmektedir. Bu bağlamda eleştirel medya okuryazarı olmayan bireylerin birer eleştirel sağlık okuryazarı olmasını beklemek mümkün değildir. Dolayısıyla, eleştirel sağlık okuryazarı olabilmenin ön koşulu, bu sağlıklı olma kültürünün ve sağlık enformasyonu sağlayan en önemli kaynak olarak medya yapılanması ve medya metinlerinin eleştirel okumasını yapabilme donanımına sahip olmayı ifade eden eleştirel medya okuryazarı olmaktır.

Sağlık okuryazarlığı ve medya okuryazarlığının birbirine bağımlı doğası itibariyle bu iki kavramı birleştiren eleştirel nitelikli medya sağlık okuryazarlığı, alana yönelik uluslararası literatürde üzerinde çalışılmaya başlanmış yeni ve önemli bir konudur. Bir çoklu okuryazarlık kavramsallaştırması olarak eleştirel medya sağlık okuryazarlığı, medya ve sağlık sistemlerinin işleyişine yönelik bütünsel bir bakış açısı sunması dolayısıyla bireysel ihtiyaçlara hizmet etmenin ötesine geçmek ve toplumsal dönüşümü sağlamak potansiyeline sahiptir. Sektörleşmiş medya ve sağlık sistemlerinin sorunlu yapıları göz önüne alındığında, eleştirel medya sağlık okuryazarlığı alanında yapılacak olan teorik araştırmalar ve uygulama çalışmaları disiplinlerarası nitelikteki bu alana yönelik bir öğretim programı geliştirebilmenin ve yapısal çözümler üretebilmenin yolunu açacaktır.

Kaynakça

- Ardıç-Çobaner, A., B. Gülgün. 2015. Sosyal medyada eleştirel sağlık okuryazarlığı: Facebook'ta hasta ve hastalık örgütlenmeleri. *Yeni Medya Çalışmaları II. Ulusal Kongresi Kitabı* içinde, 141-156.
- Baker, D. W., vd. 1996. The health care experience of patients with low literacy. *Archives of Family Medicine* (5), 329-334.
- Baker, D. W., vd. 1997. The relationship of patient reading ability to self-reported health and use of health services. *American Journal of Public Health*, 87 (6), 1027-1030.
- Baker, D. W., vd. 1998. Health literacy and the risk of hospital admission. *Journal of General Internal Medicine* (13), 791-798.
- Berkman, N.D. vd. 2010. Health literacy: What is it? *Journal of Health Communication*, 15 (2), 9-19.
- Bilir, N. 2014. Sağlık okur-yazarlığı. *Turkish Journal of Public Health*, 12 (1), 61-68.
- Chinn, D. (2011). Critical Health Literacy: A Review and Critical Analysis. *Social Science & Medicine*, 73(1), p.60-67.
- Çınarlı, İ. 2008. *Sağlık İletişimi ve Medya*, İstanbul: Nobel Yayınları.
- Çınarlı, İ. 2015. Kitle iletişimi ve eleştirel sağlık okuryazarlığı. F. Yıldırım ve A. Keser. der. *Sağlık Okuryazarlığı*. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Yayını, No 3, içinde.
- De Leeuw, E. 2012. The political eco-system of health literacies. *Health Promotion International* 27 (1), 1-4.
- Gür, E. G. 2010. Dezenformasyona uğratılan bir sosyal hak olarak sağlık. *Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde, 299-315. <http://www.sosyalhaklar.net/2010/bildiri/gur.pdf>
- Higgins, J.W. ve D. Begoray. 2012. Exploring the borderlands between media and health: conceptualizing 'critical media health literacy'. *Journal of Media Literacy Education*, 4 (2), 136-148.
- Illich, I. 2011. *Sağlığın Gasplı*. çev. Süha Sertabiboğlu, İstanbul: Ayrıntı Yayınları (2. Baskı).
- IOM. 2004. *Health Literacy: A Prescription to End Confusion*, Institute of Medicine (IOM),

- Washington DC: The National Academies Press.
- Kaya, A., E. Yüksel, ve P. Ögüt, P. 2011. Sağlık haberciliğinde mucize tedaviler, *Seçuk İletişim*, 7 (1), 49-64.
- Kickbusch, I. 2001. Health literacy: Addressing the health and education divide. *Health Promot Int*, (16), 289-297.
- Kramer, M. H., vd. 2014. The changing face of internal medicine: patient centred care, *European Journal of Internal Medicine*, 25 (2), 125-127.
- Kuru, B., D. Tılıç. 2003. Türk medyasında bir mayın tarlası: Sağlık haberciliği. Doğan Tılıç, der. *Türkiye’de Gazetecilik Eleştirel Bir Yaklaşım*, Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları içinde, 249-265.
- Levin-Zamir, D., vd. 2011. Media health literacy (MHL): Development and measurement of the concept among adolescents, *Health Education Research*, 26 (2), 323-335
- Moynihan, R. ve A. Cassels, A. 2006. *Satılık Hastalıklar*. çev. G. Tamer ve E. Yıldırım. İstanbul: Hayy Kitap.
- Nielsen-Bohlman, L. vd. 2004. *Health Literacy: A Prescription to End Confusion*, Committee on Health Literacy, Institute of Medicine of The National Academies, Washington DC: The National Academies Press.
- Nişancı, Y., vd. 2009. Medya ile ilişkilerde etik. *Türk Kardiyoloji Derneği Etik Kılavuzu* içinde (8. Bölüm), *Türk Kardiyoloji Derneği Arşivi*, 37 (3), 36-40.
- Nutbeam, D. 2000. Health literacy as a public health goal: A challenge for contemporary health education and communication strategies into the 21st century. *Health Promotion International*, 15 (3), 259-267.
- Okay, A. 2012. *Sağlık İletişimi*, İstanbul: Derin Yayınları.
- Schiavo, R. 2007. *Health Communication: From Theory to Practice*, USA: Jossey-Bass.
- Sezgin, D. 2013. *Sağlık Okuryazarlığını Anlamak*, Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi, (3), 73-91.
- Tatar, M. ve F. Tatar. 1997. Sağlığın ölçülmesi: kavramsal bir çerçeve, *Toplum ve Hekim*, (78), 54-61.
- Thomas, R. K. 2006. *Health Communication*, Springer.

- Vernon, J.A., vd. 2007. *Report on The Low Health Literacy: Implications for National Health Policy*, University of Connecticut.
- Weinig O., vd. 2004. *Gesundheitskommunikation im öffentlichen Gesundheitswesen - Bewältigung von Risiken und Krisen*. Norderstedt: Books on Demand.
- WHO. 2013. *Health Literacy: The Solid Facts*.
http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0008/190655/e96854.pdf [Erişim tarihi, 03.01.2016].
- WHO. 1998. *Guidelines for Reporting on Health Issues*.
<http://www.mediawise.org.uk/wp-content/uploads/2011/03/Guidelines-forreporting-on-health-issues.pdf>. [Erişim tarihi, 03.01.2016].
- WHO. 1948). *Constitution*.
http://www.who.int/governance/eb/who_constitution_en.pdf. [Erişim tarihi, 03.01.2016].
- Wills, J. 2008. Health literacy: New packaging for health education or radical movement? *International Journal of Public Health*, 54 (1), 3-4.
- Wolf, M. S. vd. 2005. Health literacy and functional health status among older adults. *Archives of Internal Medicine*, 165 (17), 1946-1952.
- Wolf, M. S., vd. 2007. Patients' shame and attitudes towards discussing the results of health literacy screening, *Journal of Health Communication*, 12 (8), 721-732.
- Yıldırım, B. 2013. Sağlık endüstrisinin yeniden üretimi: Sağlık gazeteciliği (temel eğilimler ve yapısal sorunlar). Ş. Çağlar. der. Şövalyelik Mesleği Gazeteciliğın Uzmanlık Alanları, Konya: Literatürk Yayınları içinde, 379-440.
- Yıldırım, H. H. 2015. *Sağlık Okuryazarlığı: Türkiye Resmin Neresinde? Ne Yapmalı?* Ankara: ABSAM Yayınları.
- Zarcadoolas, C. vd. 2006. *Advancing Health Literacy: A Framework for Understanding and Action*, USA: Jossey-Bass.

An Evaluation on the Concept of (Critical) Media Health Literacy in Health and Media Relationship

Abstract

The efforts of improving health in national and international terms have been touched upon in media health literacy as a recent prominent concept in health communication, which has become the junction point of health sciences and communication. This concept, which combines media literacy and health literacy, includes a wide range of elements starting from health content, politics regarding social health and individual health decisions. Taken into consideration the negative social and economic results of insufficient health literacy just like insufficient or low media literacy, media health literacy, which combines both concepts under one title and becomes a new concept in international literature, and conceptualization of critical media health literacy, which can be accepted as one step further of the latter term, is an effort for removing the negative results of the aforementioned process. This multi-conceptualization of literacy, which originated in terms of media literacy and health literacy prioritizing each other or overcoming their deficiencies and uniting under the base of literacy theories, has become crucial for gathering different disciplines and solving problems related to health and communication.

Keywords

Health communication, health literacy, media literacy, media health literacy

K

Kitap İncelemesi / Book Review

İnceleyen / Reviewer: Hasankar Adhikari

Karen Wells, Childhood in a Global Perspective (2nd edition), Cambridge, England: Polity Press, 2015; 267 pp. (including index): ISBN-13:978-0-7456-8494-9 (paperback)

This book gives a detailed analysis of childhood in difficult circumstances in various places across the globe. Global processes and societal structure shape childhood in different domains of children's lives. The discussion integrates various theories and style of parenting in practice. The author emphasizes the neoliberal model, which values independence, rational choice, and autonomy for adulthood. This analysis avoids the psychological aspects of growth and development of children as human resources. But it has been shown how various social, economic, cultural, and political agencies (e.g., parents, family, governments) are responsible for unhappy and lost childhoods.. The author discusses the history of childhood from child survival to child rights. The main focus of the book is to promote child development. Children should be rescued from politics. Children are the future continuance of societies, and have therefore been trained to replicate the material and intellectual conditions that were/are considered essential to

positive adult. Children, whether belonging to literate or non-literate societies, have been, are, and will be considered vulnerable members of the community who need nurturing, care, and training.

The author starts her work with a clear conception of child and childhood. The childhood is described in relation to the expectations of adulthood, and this description uses “standpoint theory.” They become the central hub of the network of knowledge production, and must become a member of the community. The process of bringing up a child depends on their primary guardian and the society into which they are born. The process is based on the structure and function of the micro- and macro-world, including parents the family’s economy, and social networks. Their dependency on adults pushes children into a difficult situation because they are the silent spectators and sufferers of poverty, illhealth, poor family relation, generational conflict, racial conflict, and government policy. They are abused by the adults “as an object of pity connected to a politics of pity” whereas they should be treated “as a subject of rights connected to a politics of justice”. Overall circumstances determine whether the children attend school or join as child worker or they would be idle child. Thus, rate of street children, child workers and child soldiers are increasing rapidly. Migration and child trafficking are prime causes of child abuse.

The global policies for the protection of childhood have two important aspects: child survival and child rights. Governments and NGOs have taken strategically different projects and programmes for their protection and rehabilitation. These agencies generally raise fund through using child images, which are super composed and fabricated. The child images violate the child dignity and human rights. The author also analyses how children are used as an object of toy industries for business profit. She remarks that global capitalist economy is profit oriented rat-

her than virtual protection of interest of child as subject of future world.

Global capital economy affects structure, process and functions of family (whether it is a transnational family or a traditional family). It changes roles and responsibilities in the family which shapes future of the childhood. She refers doll studying to discuss the racial conflict in child mind.

Children's education suffers from lack of resources and strategies. The author reminds the role of school as moral technology for children's education. She states, "School is an agency of nourishment and modification of children's behavior. It teaches to adopting and integrating ideas of thinking and feeling of a moral person. It importantly shapes the lives of children. Children learn to judge their intellectual merits as individuals which do not only ensure a qualification for work; it is a quality to lead the national progress." But inadequate opportunities of education remind the pragmatic relativism. Non-uniform economic growth and development direct that parents or state is not always in position to meet educational cost. So, whether children should go to school or to work falling within this imitation.

In fact, children are interdependent. The author examines different dimension of abusive childhood. Due to absence of proper policy and planning, children are engulfed into various antisocial activities.

The global care chains are also defective because it does not protect them from trafficking as child soldiers. The social reproduction is also imperfect because procedure of adoption and foster care for orphan children suffer from proper implication. So, children's survival is in a critical condition and neither do they enjoy parental care nor alternative parental care.

She also explains the model of liberal childhood through child survival and child

rights. She argued that the child survival is limited by charity laws and child rights are bounded with some declaration by national or international bodies. The declaration is practically not implied because these two strategies are connected with children's vulnerabilities and adult responsibilities.

The author analyses the global childhood with fact and figures. Her methodology of study and its analysis picture a global childhood which differs from so-called studies dealing with only psychology of childhood and its effect in future hood. For safe and secure childhood, there is need of provision of space for proper care and attention, and appropriate control strategies and policies.

This book is an essential guide for policy makers, NGOs, social workers and others who are engaged in childhood studies, child care and protection globally.

ATILIM SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ**ATILIM SOCIAL SCIENCES JOURNAL****Yazarlar İçin Notlar****Notes for Contributors**

Taslak makalelerini Atılım Sosyal Bilimler Dergisi'ne göndermeyi planlayan yazarların aşağıdaki hususları dikkate almaları gerekmektedir:

Authors who wish to submit their manuscript to Atılım Social Sciences Journal should take into account the following:

- Gönderilen eser daha önce başka bir yerde yayımlanmamış olmalıdır.
- Gönderilen eser eş zamanlı olarak başka bir dergiye ya da derlemeye yayımlanmak üzere yollanmamış olmalıdır.
- Taslak makalenin tümü, notlar, tablolar ve referanslar da dâhil olmak üzere çift satır aralıklı olacak şekilde düzenlenmelidir.
- Taslak makalenin ilk sayfasında aşağıdaki bilgiler bulunmalıdır:
 - makale başlığı,
 - yazarların isimleri ve kurumları,
 - iletişim kurulacak yazarın iletişim bilgileri
 - en fazla 200 kelimelik bir öz
 - 3-4 anahtar kelime
- Taslak makale içerisinde, ilk sayfa dışında, eser sahibinin kimliğini açık edecek herhangi bir bilgi bulunmamalıdır. Teşekkür ve diğer bilgilendirme amaçlı açıklamalar ilk sayfada yer almalıdır.
- Derginin yayın dili Türkçe ve İngilizce'dir. İngilizce makaleler ABD imlâsına göre hazırlanmalıdır.
- Taslak makaleler MS-Word formatında e-posta yoluyla asbd@atilim. edu. tr adresine gönderilmelidir.
- Taslak makalelerin değerlendirilmeye alınabilmeleri için 3500 kelimedenden az ve 8000 kelimedenden fazla olmamaları gerekmektedir. Kitap değerlendirmeleri için bu kıstas 600-800 kelime arasındadır.
- Yazarlara yapılacak bilgilendirmelerin tümü e-posta yoluyla yapılacaktır.
- Dergiye gönderilen makaleler ilk önce Editör Kurulu tarafından incelenir. Konu ve içerik bakımından uygun görülen makaleler hakemlik sürecine dahil edilir. Hakemler

- The manuscript should be an original work not published elsewhere.
- Manuscripts simultaneously submitted to other journals or publication outlets will not be considered.
- The manuscript should be double-spaced throughout including footnotes, tables and references.
- The first page of the manuscript should include
 - The title of the manuscript
 - The names of the author(s) and their affiliations
 - Contact information of the corresponding author
 - An abstract of not more than 200 words
 - Three to five keywords
- Except for the first page, the manuscript should not contain any information that may reveal the identity of the author(s). Acknowledgements should also appear on the first page.
- The manuscripts may be in Turkish or English (US spelling).
- Manuscripts should be submitted electronically in MS-Word format to the following e-mail address: asbd@atilim. edu. tr
- Manuscripts should be between 3500-8000 words. Manuscripts that are outside these limits will not be considered. Book report length should be between 600-800 words.
- All correspondence with the author(s) will be made by e-mail.
- Manuscripts submitted to the journal are first evaluated in terms of their suitability for the journal and their compliance with the journal's format requirements. Manuscripts meeting these criteria are sent to two referees for evaluation. Based on the recommendations of

belirlenirken hakemle makale sahibi arasında ilgi ve çıkar ilişkisi olup olmadığı gözetilir. Hakemlere gönderilen makalelerde makale sahiplerinin kimliği gizli tutulur. Gelen hakem raporları doğrultusunda, makalenin basılmasına, eser sahibine rapor çerçevesinde düzeltme istenmesine ya da makalenin geri çevrilmesine karar verilir. Basımı uygun bulunan makalelerin, derginin hangi sayısında yayımlanacağına Yayın Kurulu karar verir.

Makale Yazım Kuralları

Metin içinde referansların belirtilmesi

Tek yazar: (Buğra 2000)

İki yazar: (Tuncay ve Ekmekçi 2009)

Üç veya daha fazla yazar: (Köse, vd. 2003)

Sayfa numaralarının belirtilmesi: (Buğra 2000, 22-24)

Birden fazla eserin beraber belirtilmesi: (Buğra 2000, 15; Köse, vd. 2003).

Yazarın aynı yıl içinde birden fazla eseri bulunmuyorsa: (Tansel 2002a; 2002b)

Çeviri eser: (Ollmann 2001 [1979])

Gazete: (Hürriyet 24 Ocak 1997, Pazar Eki)

Dipnotlarda: bk. Uygur (2001).

Yazarın, gazetenin veya kurumun adı metinde geçiyorsa: Tuncay ve Ekmekçi'ye göre (2009, 53)...

Hürriyet gazetesinde yer alan habere göre (24 Ocak 1997)...

the referees, the manuscript may be accepted, accepted subject to minor revision, accepted subject to resubmission (requiring major revision and reevaluation by the referees) or not accepted. The editorial board makes the final decision on which issue accepted papers will appear in.

Referencing Examples

In-text referencing:

Single author: (Buğra 2000)

Two authors: (Tuncay and Ekmekçi 2009)

Three or more authors: (Köse, et al. 2003)

Indicating page numbers: (Buğra 2000, 22-24)

Citing two works together: (Buğra 2000, 15; Köse, et al. 2003).

Citing two or more works by same author published in the same year: (Tansel 2002a; 2002b)

Translated work: (Ollmann 2001 [1979])

Newspaper: (New York Times 12 September 2004, 19-20)

Citations in footnotes: see (Uygur 2001)

When author, newspaper or institution names are used in the text: According to Tuncay and Ekmekçi (2009, 53)...

New York Times (12 Sept. 2004, 19) reported...

Kaynakça için Örnekler

Tek Yazarlı Kitap

Buğra, Ayşe. 2000. *Devlet-Piyasa Karşılığının Ötesinde: İhtiyaçlar ve Tüketim Üzerine Yazılar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

İki Yazarlı Kitap

Tuncay, A. Can ve Ömer Ekmekçi. 2009. *Sosyal Güvenlik Hukuku'nun Esasları*. İstanbul: Legal Yayınevi.

Üç veya Daha Fazla Yazarlı Kitap, Derlenmiş

Köse, Ahmet H. , Fikret Şenses ve Erinç Yeldan, der. 2003. *İktisat Üzerine Yazılar II: İktisadi Kalkınma, Kriz ve İstikrar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Çeviri Kitap

Duverger, Maurice. 2006. [1961] *Sosyal Bilimlere Giriş*. çev. Ünsal Özkay. İstanbul: Kırmızı Beyaz Yayınları.
Not: Orijinal eserin basım yılı köşeli parantez içinde belirtilmelidir.

Kitapta Bölüm, Çeviri

Fine, Ben, ve Degol Hailu. 2003. Birleşme ve konsensus: İstikrar, yoksulluk ve büyümenin politik ekonomisi. *İktisat Üzerine Yazılar II: İktisadi Kalkınma, Kriz ve İstikrar* içinde, der. Ahmet H. Köse, Fikret Şenses ve Erinç Yeldan, 69-124. çev. Erdemir Fidan. İstanbul: İletişim Yayınları.

Basılı Makale

Uygur, Ercan. 2001. Enflasyon, para ve mali baskı: İktisat politikasında geri kalmışlık. *İktisat, İşletme ve Finans* 16(189), 7-23.
Not: Derginin cildi ve sayısı cilt(sayı) formatında verilmelidir.

Basılı Makale, Çeviri

Ollman, Bertell. 2001. [1979] Marksizm ve siyaset bilimi: Marx'ın yöntemi üzerine bir başlangıç. *Praksis* 2001(3), 131-153. çev. Beycan Mura ve Emre Arslan.
Not: Orijinal eserin basım yılı köşeli parantez içinde belirtilmelidir. Derginin cildi ve sayısı cilt(sayı) formatında verilmelidir.

Elektronik Doküman, Tartışma Metni

Bulutay, Tuncer. 2005. Türkiye'de yüksek öğrenimlilerde

References Section:

Book, Single Author

Gifis, Stephen H. 2008. *Dictionary of Legal Terms*. 4th ed. Hauppauge, NY: Barron's Educational Series.

Book, Two Authors

Collins, Jane L. and Victoria Mayer. 2010. *Both Hands Tied: Welfare Reform and the Race to the Bottom in the Low-Wage Labor Market*. Chicago: University of Chicago Press.

Book, Three or More Authors, Edited

Kibritçioğlu, Aykut, Libby Rittenberg, and Faruk Selçuk. eds. 2002. *Inflation and Disinflation in Turkey*. Aldershot, UK & Burlington, VT: Ashgate.

Translated Book, Reprint Edition

Sümer, Faruk, Ahmet E. Uysal, and Warren S. Walker, ed. and trans. 1991. [1972] *The Book of Dede Korkut: A Turkish Epic*. Reprint, Lubbock: University of Texas Press.

Note: The original publication date of the translated book is given in square brackets.

Article in Book

Cantwell, John. 2006. Innovation and competitiveness. In *The Oxford Handbook of Innovation*. eds. Jan Fagerberg, David C. Mowery and Richard N. Nelson, 543-567. Oxford: Oxford University Press.

Journal Article

Dankoff, Robert. 2005. The *Seyahatname* of Evliya Çelebi as a literary monument. *Journal of Turkish Literature* 1(1), 71-84.

Note: The volume and issue numbers should be given in the following format volume(issue).

Electronic Documents, Working Paper

Acemoglu, Daron and Veronica Guerrieri. 2006. Capital deepening and non-balanced economic growth. NBER Working Papers No 12475. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research. <http://econpapers.repec.org/RePEc:nbr:nberwo:12475>.

Note: For electronic materials that are frequently updated, the date of access should also be included in parentheses following the web link as follows (accessed 10 June 2007).

Unpublished Conference Paper

işlendirme ve işsizlik. Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni No. 2005/16. Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu. <http://www.tek.org.tr/dosyalar/BULUTAY.pdf>
 Not: Elektronik doküman sık sık güncellenip içeriği değişiyorsa web adresinin sonuna parantez içinde erişim tarihi eklenmelidir: (erişim tarihi: 30 Haziran 2009)

Yayımlanmamış Konferans Tebliğ

Özügürlü, H. Yasemin. 2007. Bilimsel üretim sürecinde kamu politikalarının rolü ve önemi. Karaburun Bilim Konferansı'na sunulan tebliğ, 6-9 Eylül, Karaburun, İzmir.

Yayımlanmamış Tez (Yüksek Lisans, Doktora, Uzmanlık)

Beyhan, Burak. 1999. Yüksek teknoloji bölgelerinin dinamikleri ve Türkiye için bazı çıkarsamalar. Basılmamış Yüksek Lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara. (İngilizce)
 Not: Tezin orijinal dili parantez içinde belirtilmiştir.

Kurumsal Doküman

DİE (Devlet İstatistik Enstitüsü). 2002. *İllere Göre Gayri Safi Yurtiçi Hasıla, 2000*. Ankara: DİE.

Gazete, Yazarı Belli

Giray, Kıymet. 2010. Tüketime yapay dünyasına eleştiri. *Cumhuriyet*, 18 Nisan, 21.

Gazete, Yazarı Belli Değil

Cumhuriyet. 2010. Eğitimciler meydana. 18 Nisan.

Kenter, Yıldız and Talat Halman. 2010. Turkish love: Love poetry of Anatolia. Paper presented at the fifth international IDEA conference: Studies in English, April 14-16, Atılım University, Ankara.

Unpublished Thesis

Hunter, Dale. 2003. The facilitation of sustainable co-operative processes in organisations. Unpublished PhD thesis, University of Western Sydney.

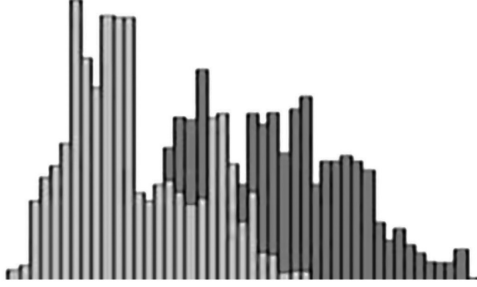
Government or Other Organizational Document

SIS (State Institute of Statistics). 2002. *Gross Domestic Product by Provinces, 2000*. Ankara: SIS (in Turkish).
 Note: The original language is given in parantheses at the end.

ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SÜREKLİ EĞİTİM
UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ

SAEL
SOSYAL BİLİMLER
ARAŞTIRMA VE EĞİTİM LABORATUVARI

SAEL sosyal bilimler alanında araştırma yapmak isteyen kişilere (akademisyen, öğrenci, özel sektör ve kamu kurumu çalışanları) eğitim desteği vermektedir.

- Stata, Eviews, SPSS gibi programların güncel versiyonları
- Alanında uzman yurtiçi ve yurtdışından eğitimciler
- Modern bilgisayar altyapısı
- Haftasonu eğitimleri

- Stata ile İstatistik
- SPSS ile İstatistik
- E-Views ile Temel Ekonometri
- Stata ile Temel Ekonometri
- E-Views ile Zaman Serisi Analizi
- E-Views ile İleri Zaman Serisi Analizi
- R ile Uygulamalı Ekonometri
- Stata ile Panel Veri Analizine Giriş
- Stata ile İleri Panel Veri Analizi
- Stata ile Anket Veri Analizi
- Doğrusal Olmayan Zaman Serisi Analizi
- Stata ile Mikroekonometri Uygulamaları
- Stata ile Makroekonometri Uygulamaları
- SPSS ile Pazarlama Uygulamaları
- Sosyal Bilimlerde SPSS ile Veri Analizi
- Mekansal Ekonometri
- Finansal Ekonometri

Ayrıntılı bilgi için web sayfamızı
ziyaret edebilirsiniz.

www.sael.atilim.edu.tr

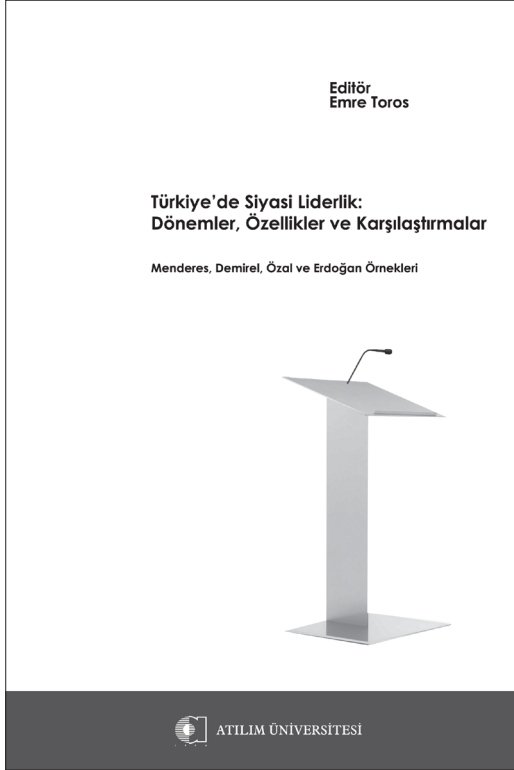
ATILIM ÜNİVERSİTESİ

Atılım Üniversitesi, İşletme Fakültesi Zemin Katı
Kızılcaşar Köyü, İncek, Ankara
Tel. 0 312 586 86 39
sael@atilim.edu.tr

Siyasi Liderlere Bir Bakış...

TÜRKİYE'DE SİYASİ LİDERLİK: DÖNEMLER, ÖZELLİKLER VE KARŞILAŞTIRMALAR MENDERES, DEMİREL, ÖZAL VE ERDOĞAN ÖRNEKLERİ

Son yıllardaki akademik çalışmalar sonucunda siyasi liderliğin, kendine ait kuvvetli özellikleri olan entelektüel bir araştırma sahasına dönüştüğünü iddia etmek yanlış olmaz. Türkiye bağlamında ise siyasi liderliğin önemi birkaç noktada berraklaşır. Türkiye üzerine çalışan uzmanlar, sıklıkla siyasi liderlik sorunsalı ile karşı karşıya gelir. Bu şaşılacak bir durum değildir, çünkü Türkiye'de siyasetin en önemli bileşkelerinden biri siyasi liderlerin karar ve uygulamaları olagelmıştır.

Türkiye'de siyasi liderlerin toplumsal, iktisadi, siyasal alanları şekillendirmedeki baskın rolleri günümüzde de devam etmektedir. Türkiye'deki siyasi liderlerin uyguladıkları siyasalar, ürettikleri söylemler ve hatta verdikleri günlük demeçlerle siyasetin akışını alt üst edecek güce sahip oldukları rahatlıkla iddia edilebilir. Böyle bir yapıda Türkiye'deki siyasi liderliğin anlaşılması Türk siyasetinin çözümlenmesi için değerli ipuçları sağlayacaktır.

Bu kitabın amacı Türkiye'deki siyasi liderlerin Türk siyasetinde oynadıkları rolü belli bir çerçevede incelemek olacaktır.

Editör: Emre Toros

Yazarlar: Halil İbrahim Ülker,
Fatma Ülkü Selçuk, Hayriye
Özen, Emre Toros.

Sayfa Sayısı : 201

Basım Yılı : 2011

ISBN : 978-975-6707-33-3

Fiyatı : 15.00 TL

ANKARA
ATILIM ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Solan Renklerimizden Biri...

SÜRYANCA DİLBİLGİSİ

İnsanlığın en eski dillerinden biri olan ve hala varlığını sürdürmekte olan Süryanca, Anadolu'nun zenginliklerinden biridir. Aynı zamanda pek çok kutsal metnin yazıldığı dil olan Süryanca'nın tanıtılması, öğretilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması hem bilimsel bir zorunluluktur hem de kültür tarihimizin anlaşılması açısından önemlidir. Bu amaca hizmet eden eser, Atılım Üniversitesi'nin 38. yayını olarak kültürümüze kazandırılmıştır. Altı ana bölümden oluşmaktadır.

Giriş: Süryanca'nın erken tarihi, Yazı/yazım sistemi ve sesbilim, Biçimbilim–sarf bilgisi, Fiiller, Fiil çekim tabloları, Cümle ve kelime yapısı analizleri. Eserin sonunda zengin bir kaynakça ile Süryanca-Türkçe ve Türkçe-Süryanca sözlükler bulunmaktadır.

Yazarlar: Mehmet Çelik ve
Mehmet Sait Toprak

Sayfa Sayısı : 432
Basım Yılı : 2011
ISBN : 978-975-6707-32-6
Fiyatı : 30.00 TL

ANKARA
ATILIM ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

